

PROVINCIE UTRECHT

INNOVATIEPROGRAMMA GEZONDE LEEFOMGEVING

Samen de provincie Utrecht gezonder maken
2021-2024

CONCEPT

INHOUDSOPGAVE INNOVATIEPROGRAMMA GEZONDE LEEFOMGEVING

VOORWOORD

SAMENVATTING

1. AANLEIDING	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Coalitieakkoord Nieuwe Energie voor Utrecht	7
1.3 Provinciale omgevingsvisie	7
1.4 Aanjaag- en innovatieprogramma gezonde leefomgeving: terugblik en vooruitblik	9
2 DEFINITIE EN BENADERING	10
2.1 Definitie	10
2.2 Brede integrale benadering	11
2.3 Complexe opgave	12
3 URGENTIE	14
4 CONTEXT	16
4.1 Europa.....	16
4.2 Rijk	17
4.3 Regio.....	17
5 ROLNEMING & AANPAK	19
5.1 Opgavegericht werken.....	19
5.2 Rolneming provincie Utrecht bij gezonde leefomgeving.....	19
5.3 Aanpak innovatieprogramma.....	20
6 LEIDENDE PRINCIPES	21
7 AANPAK: SPEERPUNTEN EN DOELEN	22
7.1 Doen.....	23
7.2 Leren	23
7.3 Inspireren	24
8 ACTIVITEITENOVERZICHT	25
9 PROGRAMMABEHEER	30
9.1 Organisatie	30
9.2 Financiën en sturing	30
9.3 Borging	31

BIJLAGEN

Bijlage 1: Inrichtingsprincipes gezonde leefomgeving Omgevingsvisie

Bijlage 2: Inspanningen aanjaagprogramma gezonde leefomgeving 2016-2019

Bijlage 3: Samenvatting - Evaluatie en vooruitblik aanjaagprogramma gezonde leefomgeving

Bijlage 4: Context Rijks- en Europees beleid gezonde leefomgeving

Bijlage 5: Samenvatting aanbevelingen uit De gezonde Stad, advies Raad voor de Leefomgeving en
Infrastructuur

Bijlage 6: Toelichting programma activiteiten

VOORWOORD

Goede gezondheid wordt voor een belangrijk deel bepaald door onze leefomgeving. De plek waar we wonen, werken, bewegen en ontspanning zoeken. We willen er als provincie dan ook voor zorgen dat al onze inwoners een leefomgeving hebben die bij ze past en waar ze prettig kunnen wonen en leven.

Maar hoe doe je dat in een provincie waar de verwachting is dat het inwoneraantal de komende jaren nog flink zal stijgen en waar grote opgaven liggen op het gebied van woningbouw, klimaatadaptatie, energietransitie en mobiliteit? Om dit alles te realiseren, moeten we keuzes maken. De Omgevingsvisie helpt ons daarbij. Hierin staat dat het bereiken van een gezonde en veilige omgeving prioriteit heeft. Dat is mooi en daarom moeten we er met z'n allen voor zorgen dat er bijvoorbeeld voldoende betaalbare woningen zijn, dat er aantrekkelijke fiets- en wandelroutes worden aangelegd en dat er voldoende ruimte is voor recreatie, sport en ontmoeting. Dat onderschrijf ik van harte, maar het moet ook passen binnen de randvoorwaarden die ik zojuist noemde; een gezonde leefomgeving dient immer voorop te staan.

Om die gezonde leefomgeving voor onze inwoners te realiseren, moeten we ook nieuwe ideeën omarmen, innovaties stimuleren en durven experimenteren. En ik zie onze rol als provincie ook vooral als faciliterend en verbindend. Maar ook kennisdelen, regie pakken en streng zijn als het nodig is. Intensief samenwerken met onze partners, zoals gemeenten, bedrijfsleven, onderwijs- en kennisinstellingen, is daarbij keihard nodig. Onze inwoners moeten we hierbij zeker betrekken en hun kennis over hun eigen leefomgeving gebruiken.

Experimenten en leerprocessen in de praktijk zijn leuk en spannend, maar zeker ook belangrijk om daadwerkelijk voor een gezondere leefomgeving en gezondere inwoners te zorgen. De kennis die we opdoen dient inspiratie en input te geven in ons gehele provinciale beleid, waarbij een gezonde leefomgeving voorop staat. Hoe we dat de komende jaren aanpakken leest u in dit Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving.

We hebben als provincie Utrecht de ambitie om in 2050 de gelukkigste en gezondste regio van Nederland te zijn. Ik ga ervoor! Doet u mee?

Rob van Muilekom,

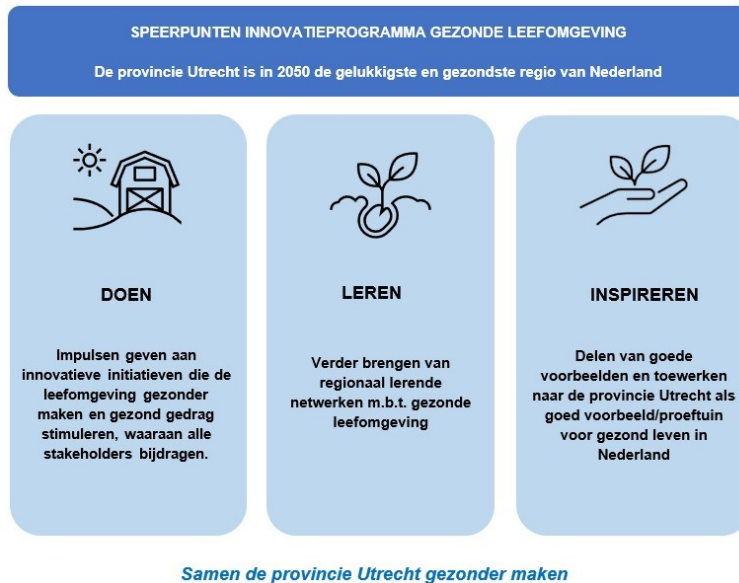
Gedeputeerde Binnenstedelijke Ontwikkeling, Wonen, Cultuur en
Gezonde leefomgeving

DE AMBITIE VAN DE PROVINCIE UTRECHT IS OM IN 2050 DE GELUKKIGSTE
EN GEZONDSTE REGIO VAN NEDERLAND TE ZIJN

Samen met onze partners willen wij een regio zijn waarin alle inwoners nu en in de toekomst gezond en gelukkig kunnen wonen, werken en ontspannen. Samen maken we de provincie Utrecht gezonder. We streven daarbij naar een brede welvaart voor iedereen

SAMENVATTING

Waarom

We staan voor grote uitdagingen om de provincie Utrecht aantrekkelijk te houden om in te wonen, te werken, te recreëren en te ondernemen. In de komende jaren hebben we met een aantal grote transitieopgaven te maken die een sterke ruimtelijke impact hebben. De woningbouwopgave, klimaatadaptatie, energietransitie, mobiliteitstransitie, een nieuwe circulaire economie en transitie op het gebied van zorg, voedsel en onderwijs hebben allen invloed op het gebruik en de inrichting van onze leefomgeving. Dit innovatieprogramma is keihard nodig om, in afstemming met deze opgaven en samen met onze stakeholders, de leefomgeving zo gezond mogelijk in te richten. En daarmee met zijn allen het verschil te maken bij het bevorderen van de gezondheid en het verkleinen van gezondheidsverschillen in de provincie Utrecht.

Onze gezondheid en ons gedrag worden voor een belangrijk deel bepaald door omgevingsfactoren. Denk aan de plek waar we wonen en werken, wat we eten, in welke mate we worden blootgesteld aan luchtverontreiniging, met wie we omgaan, of er beweegmogelijkheden zijn en welke leefstijlkeuzes we maken. Naar schatting verklaren deze omgevingsfactoren voor zeventig procent het ontstaan van chronische ziekten, zoals hart- en vaatziekten, diabetes en kanker. De coronacrisis heeft zichtbaar gemaakt dat de directe omgeving (natuur en openbare ruimte) veel belangrijker is geworden voor iedereen. Door de coronamaatregelen, en de impact daarvan, hebben we nog meer behoefte aan ruimte in de buurt voor bewegen, ontspannen en ontmoeten. Door de leefomgeving goed in te richten kan de gezondheid bevorderd worden.

We hebben in 2021 de Omgevingsvisie vastgesteld, waarin het bereiken van een gezonde en veilige leefomgeving prioriteit heeft. Invulling geven aan deze ambitie is complex; er bestaat geen vast recept of 'optimale werkvorm' voor. Het gezamenlijk werken aan deze grote complexe maatschappelijke opgave is een gedeelde verantwoordelijkheid. De juiste aanpak hangt af van verschillende belangen, mogelijkheden en de lokale situatie. Juist de complexiteit van de opgave(n) daagt ons en onze partners uit om tot innovatieve oplossingsrichtingen te komen.

Hoe?

Door slimme verbindingen te leggen met andere grote (transitie) opgaven van dit moment, kunnen we belangrijke stappen zetten richting een provincie waarin alle inwoners nu en in de toekomst gezond kunnen wonen, werken, recreëren en ondernemen.

Om meer gezondheidswinst te boeken, adviseren experts ons als overheid om niet alleen in te zetten op de bescherming van de gezondheid (bijvoorbeeld door normen voor geluid en lucht in te stellen en te handhaven), maar vooral ook op bevordering ervan (bijvoorbeeld door gezond gedrag te stimuleren zoals bewegen, ontmoeten en ontspannen). In dit innovatieprogramma brengen we deze focus dan ook aan.

Daarnaast onderscheiden experts, die betrokken waren bij de provinciale Omgevingsvisie, twee hoofdlijnen om succesvol aan een gezondere leefomgeving te werken: zorg dat de basis op orde is én ondersteun kleine initiatieven. Daarbij gaat het vooral om de voorbeeldwerking: stimuleer vernieuwende initiatieven die elders goed herhaald kunnen worden. Ook wordt geadviseerd om een gereedschapskist aan te bieden, in te zetten op innovatie en kennis te delen met gemeenten. Hierbij is het belangrijk om alle stakeholders, inclusief de (toekomstige) inwoners, te betrekken en de kwetsbare en moeilijk te betrekken/bereiken groepen niet te vergeten. Gemeenten, kennisinstellingen, bedrijfsleven en collega's hebben in evaluatie gesprekken laten weten dat zij hulp en meedenkkraft nodig hebben bij het complexe vraagstuk van een gezonde leefomgeving. Tegelijkertijd hebben wij ook hun expertise én die van de inwoners nodig. Alleen samen kunnen we werken aan een gezonde provincie.

Bij het gezond(er) inrichten van de leefomgeving zien we dat er versneld gezondheidswinst kan worden behaald door samen te werken vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid en door in te zetten op innovatieve oplossingen. Met dit programma geven we nadrukkelijk invulling aan deze uitgangspunten van de provinciale Omgevingsvisie. Om dat goed te kunnen doen is dynamiek nodig. Dynamiek die we de afgelopen jaren samen met partners hebben opgebouwd in vernieuwende netwerken: de Data- en Kennis hub Gezond Stedelijk Leven en de Health Hub Utrecht. In beide netwerken zijn we als partner bestuurlijk en ambtelijk stevig vertegenwoordigd. Samen met andere publieke en private partijen zetten we in op gezondere en gelukkige inwoners van de provincie door toepassing van technologische en sociale gezondheidsinnovaties in de praktijk. Denk daarbij aan vernieuwende werkwijzen en het gebruik van innovatieve, data gedreven producten en diensten, waarmee we samen met inwoners in proeftuinen werken aan een gezonde leefomgeving en gezond gedrag. Gemeenten, private partners, kennisinstellingen en inwoners zetten al de eerste stappen en wij stimuleren en faciliteren dit.

Kortom: als provincie Utrecht zetten we met stakeholders in multiple helix verband in op gezondheidswinst. Dit doen we via concrete innovaties (proeftuinen en instrumenten), vernieuwende netwerken en kennisdeling binnen en buiten onze organisatie. Samen onderzoeken we of er kansen zijn om de innovaties toe te passen in andere wijken, op andere plekken en/of op regioniveau (lerend netwerk). We stimuleren innovatieve, in potentie herhaalbare initiatieven en bundelen goede voorbeelden ter inspiratie. Op die manier geven we oplossingen voor complexe gezondheidsvraagstukken een plek in de praktijk en hopen wij ook in deze nieuwe programmaperiode onze partners en collega's te inspireren. Zodat de leefomgeving in onze provincie gezonder wordt en er uiteindelijk, stap voor stap, steeds meer gelukkige en gezondere inwoners in onze provincie (en daarbuiten) wonen.

Wat

Een greep uit ons flexibele activiteitenprogramma:

Stille stad ontwerpend onderzoek

Stille en rustige plekken zijn een essentieel onderdeel van een gezonde leefomgeving. Alleen door ons te verdiepen in mensen kunnen we in de omgevingsvisie enigszins overzien of er sprake is van een goede balans tussen rust en reuring en of dat we moeten bijsturen. Deze kennis is er nu nog niet.

Daarom co-financieren wij dit [ontwerpend onderzoek](#). Het levert drie tools op, die gemeenten en andere partijen handvatten geven om bestaande rustige plekken te behouden en nieuwe rustige plekken te creëren. We roepen gemeenten op om partner te worden in dit onderzoek. Gemeente Amersfoort is de eerste partner waar dit onderzoek samen met inwoners wordt uitgevoerd. De kennis die we opdoen wordt gedeeld met de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven.

Parkinclusief ontwikkelen

Wat als we onze woon en leefomgeving beschouwen als een groot Parklandschap dat we samen koesteren en laten groeien? Geïnspireerd door Londen faciliteren wij [Zusterpark](#) initiatieven van inwoners in de provincie Utrecht.

Hiernaast een foto van Zusterpark Voordorp in Utrecht. De bewoners willen van hun wijk één groot park maken. Dat doen ze door versteende delen om te zetten naar groen en het groen met elkaar te verbinden van straat tot straat, wijk naar wijk tot aan de Utrechtse Heuvelrug.

Beloopbaarheid meten

Met dit project wordt door de provincie Utrecht (mobiliteit & gezonde leefomgeving), het Rijk en Wageningen University & Research gewerkt aan een gebruiksvriendelijke tool om inzicht te geven in de beloopbaarheid van wijken en buurten. Zowel in zijn algemeenheid als voor speciale doelgroepen. Het Ruimte voor Lopen project wordt als pilot in de provincie Utrecht uitgevoerd voor een aantal wijken en buurten rondom OV-knooppunten. De eerste fase van indicatoren in beeld brengen is gereed. In de volgende fase wordt de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven betrokken. Om een gebruiksvriendelijke tool te kunnen maken, volgen er de komende jaren nog een aantal fasen.

Inspiratiebijeenkomsten

Via een serie [lezingen](#), workshops en werkbezoeken biedt de provincie Utrecht een podium om inspirerende voorbeelden te delen. Om zo te laten zien wat er mogelijk is, welke uitdagingen we tegenkomen en om ervaringen te delen.

De afgelopen periode hebben we bijeenkomsten en workshops georganiseerd met verschillende partners over hoger bouwen, verdichting, gezonde mobiliteit, positieve gezondheid in ruimtelijk ontwerp, de Omgevingswet en wijk- en dorpsgericht werken aan een gezonde leefomgeving.

Kennis en ervaring opdoen en delen in lerende netwerken: Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven

De [Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven](#) is een onafhankelijk en open platform van publieke en private organisaties. De provincie Utrecht is voorzitter, MT-lid, trekker van een aantal innovatielijnen en initieert en (co-) financiert samen met de andere partners verschillende [proeftuinprojecten en onderzoek](#). Er wordt samen met inwoners aan oplossingen voor een gezonde stedelijke leefomgeving gewerkt. De organisaties binnen de hub ontwikkelen wetenschappelijk onderbouwde, datagedreven concepten en instrumenten: evidence based producten en diensten die een positief effect hebben op de gezondheid van iedereen die woont, werkt of recreëert in een stedelijke omgeving. Nu en in de toekomst.

HET UTRECHTSE MODEL

Samenwerking is de echte innovatie

Kennis en ervaring opdoen en delen in lerende netwerken: Health Hub Utrecht (HHU)

De provincie Utrecht is trekker van de deelcoalitie 'gezonde leefomgeving' en co-financier, kickstarter en participant van de Health Transformation School Utrecht. Deze school is een ontwikkelprogramma voor vijftig energieke aanjagers (beleidsmakers, praktijkprofessionals in zorg en welzijnsorganisaties, onderwijs/onderzoekers en ondernemers), die zich samen een jaar lang buigen over vraagstukken op gebied van welzijn en gezondheid van de Health Hub Utrecht. Ze krijgen kennis aangeboden op het gebied van (systeem)innovatie en transitiedenken, gaan in co-creatie aan de slag met vraagstukken uit de HHU-coalities, vergroten hun netwerk in de regio en leren nieuwe vaardigheden om samen te werken in netwerken.

1 AANLEIDING

1.1 Inleiding

Een gezonde leefomgeving heeft een positieve invloed op onze gezondheid. Zo'n omgeving nodigt uit om te bewegen, te ontspannen en te ontmoeten. Denk bijvoorbeeld aan een omgeving met uitnodigende fiets- en wandelroutes, schone lucht, aantrekkelijke ontmoetingsplaatsen en groene speelplekken. In steden, dorpen én het landelijk gebied. Omdat het steeds drukker wordt in de provincie Utrecht, moeten we stevig aan de slag om de omgeving gezond te houden met en voor onze inwoners. Via het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving geeft de provincie sinds 2016 extra impulsen aan een leefomgeving die nóg gezonder is. Omdat we dat niet alleen kunnen, werken we samen met andere overheden, bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen en inwoners aan slimme en innovatieve oplossingen om de leefomgeving gezond in te richten, of om met de ruimtelijke inrichting gezond gedrag te stimuleren.

1.2 Coalitieakkoord Nieuwe Energie voor Utrecht

In het Coalitieakkoord Nieuwe energie voor Utrecht (2019-2023) is het bouwen aan een gezonde, groene, duurzame en aantrekkelijke provincie voor onze inwoners en de generaties na ons een belangrijke ambitie. We zetten gezondheid centraal in ons omgevingsbeleid, in gebiedsontwikkelingen en in ons mobiliteitsbeleid. In het coalitieakkoord staat dat het (innovatie) programma gezonde leefomgeving wordt geïntensiveerd en dat er extra aandacht komt voor innovaties die betrekking hebben op gezond gedrag. Daarnaast werken we als provincie aan gezondheid via thema's als economie, landbouw, natuur & groen, mobiliteit, sport & bewegen en wonen. Daarbij focussen wij als provincie op onze klassieke rol, het beschermen van inwoners tegen negatieve omgevingsfactoren, maar ook op onze nieuwe rol: het bevorderen van een gezonde leefomgeving die gezond gedrag stimuleert.

"Wij werken op een vernieuwende, enthousiaste en daadkrachtige wijze samen met inwoners, bedrijven en organisaties aan een gezonde en duurzame leefomgeving in onze unieke provincie. We hebben aandacht voor gezonde groei en de kwaliteit van de fysieke ruimte. Daarbij staat het welbevinden van mensen - ook het sociale - voorop, zowel van huidige als toekomstige generaties."

Figuur 1: College van Gedeputeerde Staten provincie Utrecht (2020)

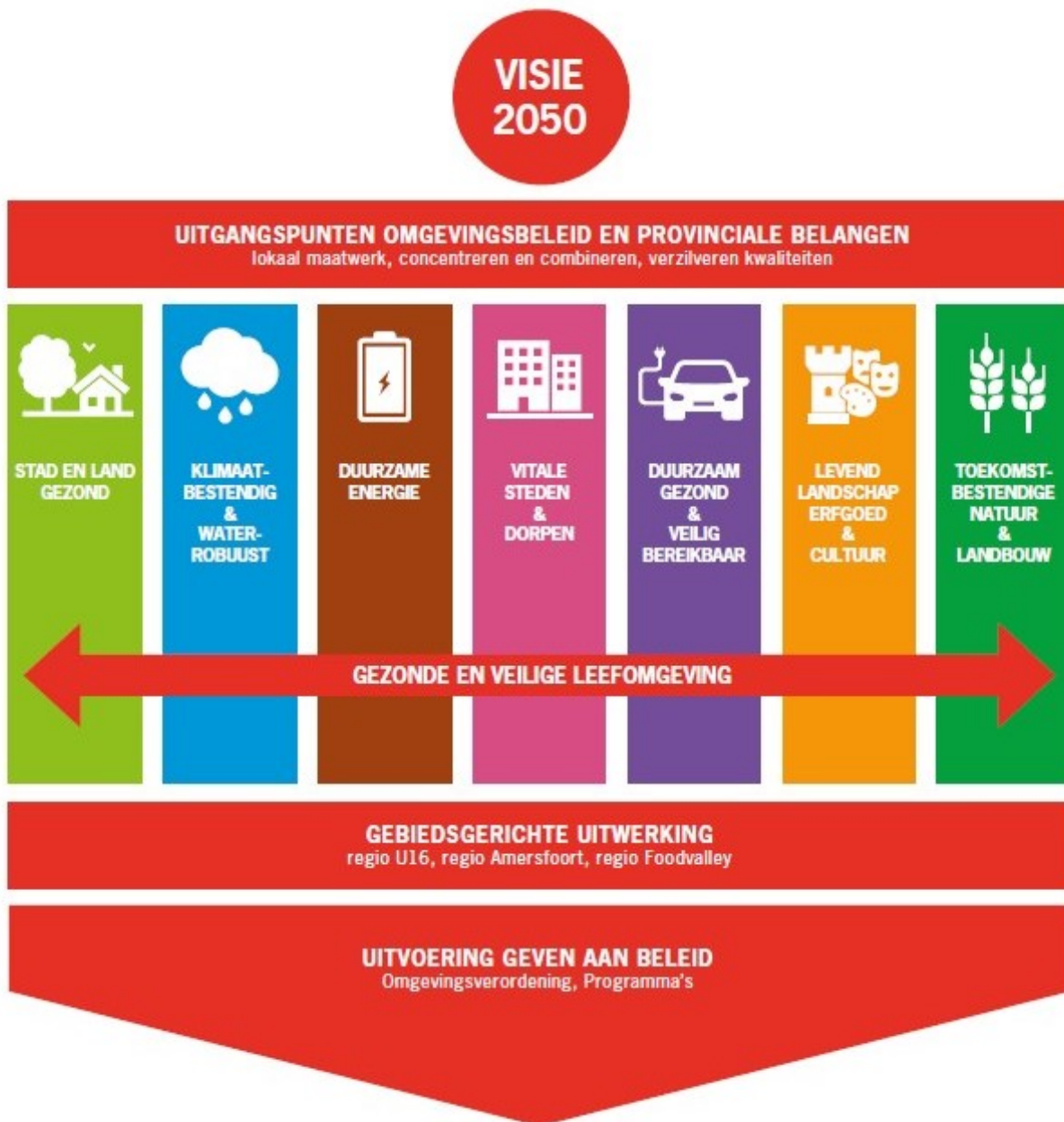
De provincie Utrecht ziet de samenleving veranderen en wil graag mee veranderen door gemeenten, inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven te betrekken bij onze opgaven. Bewoners nemen steeds meer initiatief. De rol van de overheid verschuift van een leidende naar een meer faciliterende en verbindende rol in de samenleving. Samen komen we tot betere, integrale en innovatieve oplossingen voor een provincie waarin alle inwoners nu en in de toekomst goed en gezond kunnen leven, wonen, werken en ontspannen. Faciliteren, stimuleren, luisteren en kennisdelen horen daarbij, net als meer regie nemen als de situatie daarom vraagt.

1.3 Provinciale omgevingsvisie

In maart 2021 is de Omgevingsvisie van de provincie Utrecht vastgesteld. De Omgevingsvisie is het uitgangspunt van het (leef)omgevingsbeleid van de provincie Utrecht en daarom ook van dit innovatieprogramma gezonde leefomgeving. In onze provinciale Omgevingsvisie en interim Omgevingsverordening vormt het realiseren van een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen de rode draad. In deze documenten laten we zien wat we als

provincie willen in de fysieke leefomgeving; dat is alles wat je ziet, voelt en ruikt. Denk aan de lucht, alles op en onder de bodem, de wegen, de gebouwen en het landschap. Daarnaast bevat de Omgevingsvisie ook alle sociale aspecten die hierbij horen. Het is van belang dat iedereen mee kan doen in de samenleving (inclusieve samenleving) en we willen blijven werken aan het verbeteren van onze welvaart en het gezonder en veiliger maken van onze leefomgeving.

In de Omgevingsvisie hanteren wij voor ons omgevingsbeleid twee centrale uitgangspunten:

1. We kiezen gebiedsgericht voor integrale, toekomstgerichte oplossingen waarmee we de Utrechtse kwaliteiten per saldo behouden of versterken. Zo nodig met compenserende maatregelen.
2. We concentreren en combineren nieuwe ontwikkelingen in de regio om zorgvuldig om te gaan met schaarse ruimte en kwaliteiten. Dit doen we door ontwerp en innovatie te stimuleren. Er blijft ook ruimte beschikbaar voor lokale opgaven.

Door samen te werken kunnen we deze visie omzetten in concrete uitvoeringsplannen. Dat vraagt van ons als provincie om een andere manier van (samen)werken, gebaseerd op wederzijds vertrouwen en met oog voor ieders rol en verantwoordelijkheid. Zo gaan we er met z'n allen voor zorgen dat het in onze provincie ook in de toekomst (2050) goed en prettig wonen, werken en leven is.

Omgevingswet – Provinciale Omgevingsvisie – Beleidsprogramma Gezond en Veilig – Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving

In 2022 treedt de Omgevingswet in werking. De Omgevingswet roept de overheid op om zorg te dragen voor een veilige en gezonde fysieke leefomgeving met het jaar 2050 als stip op de horizon. In de Provinciale Omgevingsvisie van de provincie Utrecht (2021) is hier gehoor aan gegeven door het beschermen en bevorderen van veiligheid en gezondheid als rode draad op te nemen. Dat gebeurt onder andere via het Beleidsprogramma Gezond en Veilig, dat in 2022 in werking treedt.

In het Beleidsprogramma Gezond en Veilig zet de provincie Utrecht in op de zorg voor een goede basis voor een gezonde fysieke leefomgeving en, in overleg met de gemeenten, op effectieve kaderstelling. Ook zal het verschillende instrumenten beschrijven, die een goede integratie van een gezonde fysieke leefomgeving bij gebiedsontwikkeling ondersteunen en wordt er verder aan deze integratie in beleid en uitvoering gewerkt. Daarnaast formuleert het beleidsprogramma de manier waarop wij in al ons beleid en de uitvoering daarvan de effecten op gezondheid en veiligheid integraal meenemen. Het Beleidsprogramma Gezond en Veilig werkt de komende periode drie hoofdpogaven uit in beleid en maatregelen: (1) een betere milieukwaliteit, (2) gezonde en veilige verstedelijking en (3) stimuleren van een gezonde leefstijl. De opgaven kunnen nog veranderen aangezien er nog aan het beleidsprogramma gewerkt wordt.

Verder worden de ambities uit de Omgevingsvisie op dit thema geconcretiseerd en waar mogelijk versterkt. Er zullen concrete activiteiten opgenomen worden die gericht zijn op de onderbouwing van het beleid en maatregelen en keuzes daarin. Deels wordt hiervoor ook verwezen naar andere programma's, uitvoerings- en samenwerkingsagenda's en andere uitwerkingen van concrete activiteiten.

Het innovatieprogramma gezonde leefomgeving is een uitvoeringsprogramma dat valt onder het kader Omgevingsvisie/wet. Na de vaststelling van het Omgevingsvisie Beleidsprogramma Gezond en Veilig wordt het voorliggende innovatieprogramma gezonde leefomgeving opgestart als een innovatie uitvoeringsprogramma onder het beleidsprogramma.

Bij het concretiseren van de rol van de provincie Utrecht bij het omgevingsbeleid staat de maatschappelijke opgave voorop: de vraag wat er moet gebeuren. Vanaf 2017 heeft het aanjaagprogramma samen met in- en externe partners voor impulsen gezorgd die de aandacht voor de opgave gezonde leefomgeving hebben vergroot. We hebben ervaring opgedaan met nieuwe samenwerkingsvormen, zoals living labs, social design en de multiple helix-aanpak. Daarnaast hebben we aan nieuwe thema's gewerkt, zoals het bevorderen van gezond gedrag (bewegen, ontmoeten en ontspannen) en inclusiviteit in onze projecten. We hebben de afgelopen jaren samen met onze partners het netwerk rondom gezonde leefomgeving verder opgebouwd. Het onderwerp gezonde leefomgeving staat inmiddels stevig geagendeerd in de regio en daarbuiten.

Tijdens het opstellen van de omgevingsvisie heeft het aanjaagprogramma bijgedragen aan het initiatief vanuit het beleidsteam om onderzoek te doen naar de vraag: hoe realiseren wij een gezonde en veilige leefomgeving voor het grondgebied van de provincie Utrecht in de context van alles wat er op ons afkomt?

Er zijn door experts waardevolle inrichtingsprincipes gezonde leefomgeving geformuleerd (zie bijlage 1). Hierin onderscheiden zij twee hoofdlijnen om succesvol aan een gezondere leefomgeving te werken: zorg dat de basis op orde is en ondersteun kleine initiatieven. Hierbij gaat het vooral om de voorbeeldwerking: stimuleer vernieuwende initiatieven die elders goed herhaald kunnen worden. Specifiek voor de provincie geldt de aanbeveling dat er, waar mogelijk, effectief kaders gesteld moeten worden voor de gemeenten. Daarnaast gelden voor de provincie de aanbevelingen om (1) een gereedschapskist met tools en mogelijkheden te verstrekken en te onderhouden en (2) in te zetten op innovatie en kennisdelen met gemeenten. Hierbij vinden de experts het belangrijk om alle stakeholders, inclusief de (mogelijke) toekomstige inwoners, te betrekken en de kwetsbare en moeilijk te betrekken/bereiken groepen niet te vergeten.

Vanuit dit innovatieprogramma gezonde leefomgeving, dat een vervolg is van het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving, zetten we in op innovatie en kennisdelen. Hierbij focussen wij op vernieuwende initiatieven waarin we samen leren met alle stakeholders. In hoofdstuk 5 wordt nader ingegaan op de rolneming en aanpak.

1.4 Aanjaag- en innovatieprogramma gezonde leefomgeving: terugblik en vooruitblik

In 2017 startte de provincie Utrecht met het concern aanjaagprogramma gezonde leefomgeving. We kozen voor een sterk aanjagende en agenderende rol en hebben samen met collega's, medeoverheden en kennisinstellingen bijgedragen aan de gezond stedelijk leven beweging in de regio en ook internationaal belangrijke stappen gezet.

Het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving heeft de afgelopen jaren meerdere projecten gerealiseerd, initiatieven opgezet, activiteiten georganiseerd en tools ontwikkeld. Een kort overzicht hiervan staat in bijlage 2.

Uit de evaluatie, die we in 2020 uitvoerden¹ (zie bijlage 3 voor een samenvatting), blijkt dat onze interne en

¹ Keuzes voor een Gezonde Leefomgeving, 'Een externe evaluatie van de periode 2016-2019 en advies t.b.v. het nieuwe opgaveplan', TwynstraGudde, december 2020

externe partners vinden dat met name onze agenderende en verbindende rol met betrekking tot de gezonde leefomgeving goed gelukt is. Er is een waardevol netwerk opgebouwd waarin intensief wordt samengewerkt met een aantal gemeenten, kennis- en onderwijsinstellingen en GGD regio Utrecht. We zijn voor veel kennispartners een belangrijke schakel tussen kennis en praktijk.

<p>'Innovatie komt tot stand bij het oppakken van nieuwe dingen. Innovatie zit in het doen. Een pilot is niet voldoende. Het moet ook opschaalbaar zijn.'</p>	<p>"Nog meer krachten bundelen in doen.'</p> <p>'De Omgevingswet heeft het gesprek over wat de taak van de provincie is heel erg open gebroken. Dat staat nu heel vaak niet meer in een wet. Daar moet je op acteren en vragen over stellen.'</p>	<p>'Hou het enthousiasmerende vast, maar word ook concreet.'</p> <p>'Op een metaniveau weten wij wat er speelt maar de praktijkvoorbeelden halen wij uit de bijeenkomsten en gesprekken die het programma organiseert (RIVM partner).'</p>
<p>'Corona, hittestress, economische malaise gemeenten. Gevoel van urgentie vertalen naar doen en hier breed naar kijken. Nu wordt er nog erg per situatie gekeken. Maar deze tijd laat eigenlijk zien: natuurlijk moet je aan een gezonde leefomgeving werken</p>	<p>'Waar we zelf op hameren is dat je monitort en evalueert wat je ervan leert op inhoud en proces. Dat gebeurt met Vitale Wijken, maar dat zou meer mogen.'</p>	<p>'Het is nu tijd om de samenwerking van een 6- naar een 8 te brengen. Vanuit beide kanten (provincie en gemeente) is er veel potentieel en ook echt laaghangend fruit. We zien steeds meer dat we echt met dezelfde dingen bezig zijn.'</p>
<p>'Het programma heeft een succesvolle verbindende rol gehad. We spreken nu goed elkaars taal. Ik wil het programma uitdagen het nu echt te gaan maken. Dat de inhoud gaat landen en dat het niet bij window dressing met mooie woorden blijft.'</p>	<p>'Het programma kijkt veel meer dan wij vanuit de ervaring en beleving van de bewoners van de provincie Utrecht' (uitspraak interne partner)</p>	<p>'Gezonde Leefomgeving is voor mij het voorbeeld van een programma dat over de eigen grenzen van de organisatie gaat. De samenwerking tussen provincie, RIVM en universiteiten is ECHT een samenwerking.'</p>

Figuur 2: Citaten uit de evaluatie interviews over het aanjaagprogramma, zomer 2020

Het programma is ook geslaagd in het verbreden van het verhaal. Een gezonde leefomgeving gaat over meer dan geluidsnormen en luchtkwaliteit. Het idee, dat het ook gaat om groen, ontspanning, stilte en uitdagen tot bewegen, is krachtig en helder neergezet.

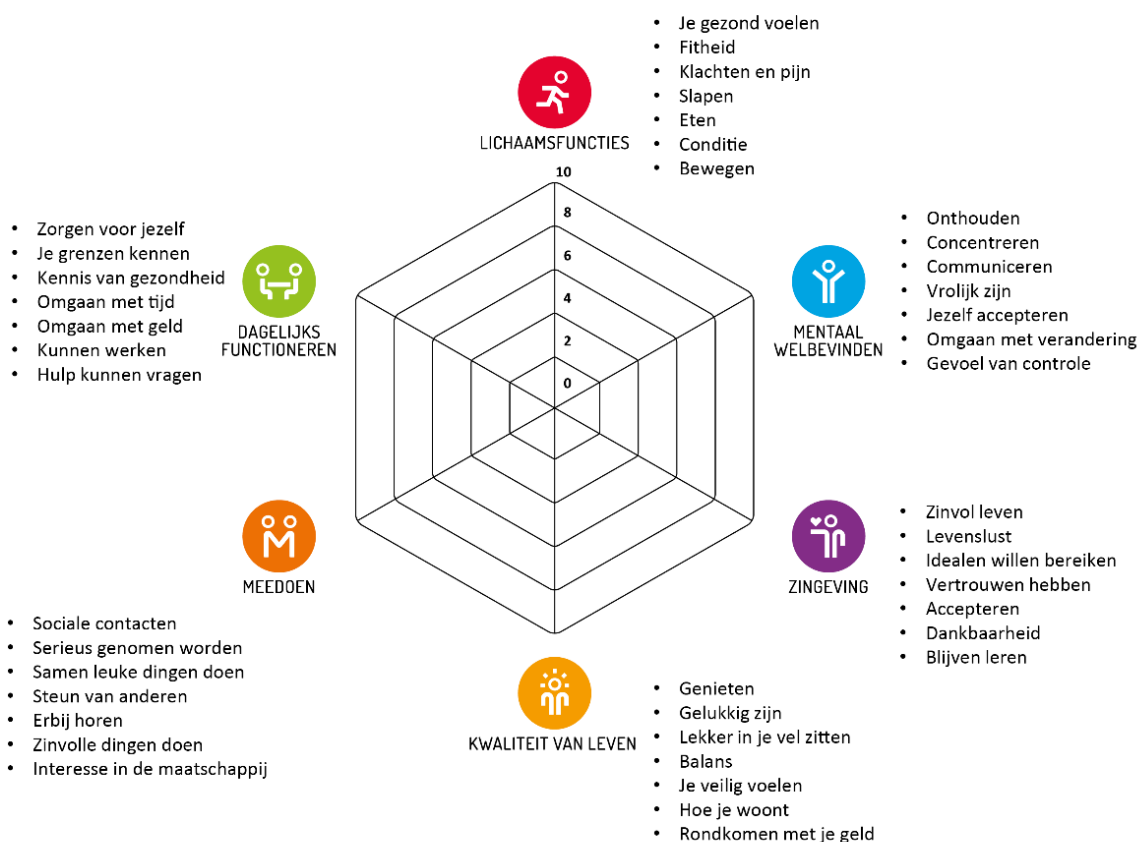
Het is volgens onze partners nu vooral tijd om vanuit het (breed) aanjagen en agenderen een volgende stap te zetten en meer focus te leggen op het realiseren van concrete resultaten, effecten en impact in de praktijk. De uitdaging binnen deze opgave ligt vooral in het vertalen van de beschikbare kennis en ideeën naar toepasbare oplossingen in, vóór en met de praktijk. Met name de kleine en middelgrote gemeenten geven aan dat zij behoefte hebben aan toepasbare kennis en ervaringen. Zij beschikken vaak niet over de benodigde kennis, capaciteit en instrumenten om zelf structureel te bouwen aan de gezonde leefomgeving, maar staan er wel voor open om hiermee te experimenteren. Het aanjaagprogramma is in de vorige periode effectief geweest in het leggen van externe verbindingen. Uit de evaluatie werd duidelijk dat er in de komende periode nadrukkelijker intern verbinding kan worden gezocht zodat de kennis en ervaringen niet alleen extern maar ook intern goed landen.

2 DEFINITIE EN BENADERING

2.1 Definitie van gezondheid

De WHO (World Health Organisation) definieert gezondheid sinds 1948 als een toestand van volledig fysiek, geestelijk en sociaal welbevinden. Met deze definitie zou echter praktisch iedereen ongezond zijn. Wij gebruiken in onze aanpak dan ook het gedachtegoed van Positieve Gezondheid, dat Machteld Huber in 2012 introduceerde. Het accent van Positieve Gezondheid ligt niet op ziekte, maar op mensen zelf, op hun veerkracht en op wat hun leven betekenisvol maakt. Positieve Gezondheid is een bredere kijk op gezondheid, uitgewerkt in zes dimensies (zie **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Vanuit die bredere benadering is gezondheid het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan. En om zo veel mogelijk eigen regie te voeren. Dit is ook te bereiken als iemand ziek is.

Vanuit het gedachtengoed van Positieve Gezondheid definiëren wij een gezonde leefomgeving als een leefomgeving die mensen als prettig ervaren, uitnodigt tot gezond gedrag en waar de positieve invloed op gezondheid zo groot mogelijk is. Kenmerken van een gezonde leefomgeving zijn onder meer de aanwezigheid van groen en water, plekken die uitnodigen tot ontmoeten, sporten en bewegen, balans tussen rust en reuring en een goede luchtkwaliteit.

Figuur 3: De zes dimensies van Positieve Gezondheid, Institute for Positive Health (iPH)

2.2 Brede integrale benadering

In het nationaal, regionaal en lokaal gezondheidsbeleid wordt Positieve Gezondheid de laatste jaren steeds vaker als uitgangspunt genomen bij het definiëren van een gezonde fysieke leefomgeving. Het gedachtengoed van positieve gezondheid vertaalt zich ook naar het begrip *brede welvaart*. In het maatschappelijke debat over welvaart is het bruto binnenlands product (bbp) vaak een dominante economische indicator. Brede welvaart omvat echter veel meer dan economie en inkomen; het gaat ook over de gezondheid, het onderwijsniveau en het gevoel van veiligheid van mensen, de toegankelijkheid van voorzieningen, de kwaliteit van de natuurlijke leefomgeving en vele andere factoren².

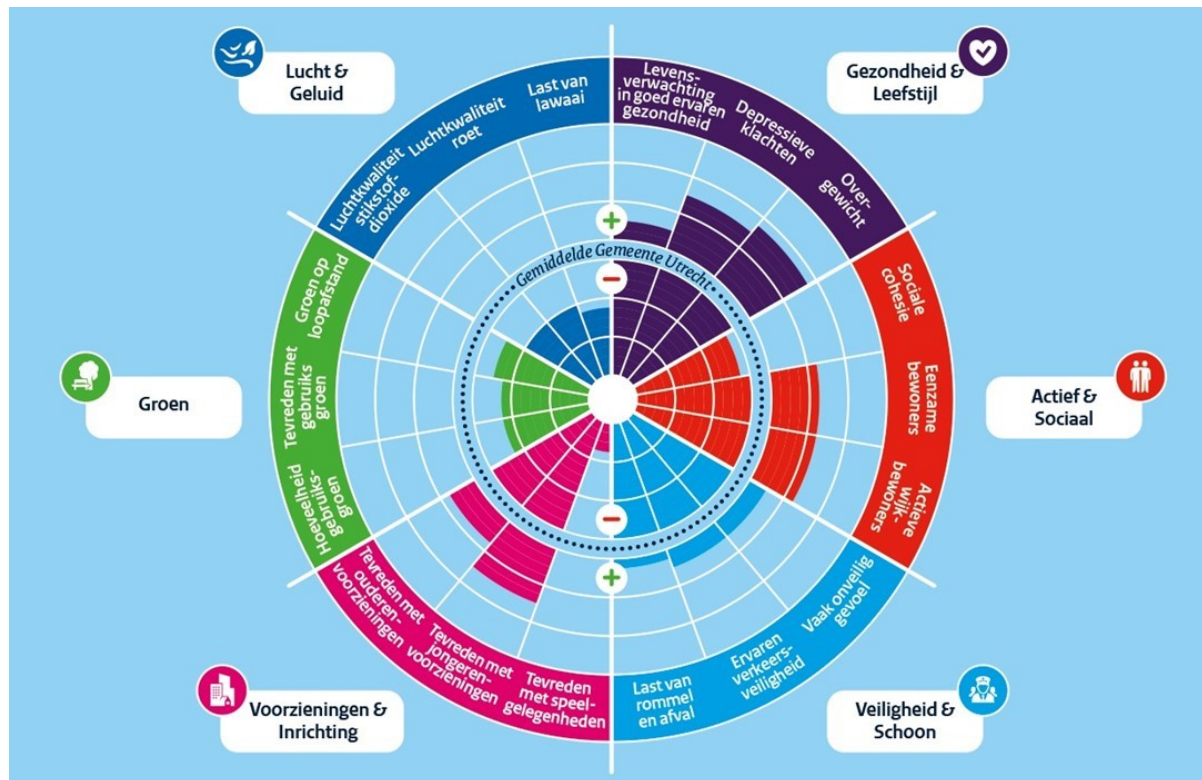
Met deze benadering kijken we als overheden met een integrale blik naar een gezonde leefomgeving: met een ruimtelijke, economische én sociale blik, en met aandacht voor het 'hier en nu', het 'later' en het 'elders'.

- Met de ruimtelijke blik richten we ons op aanpassingen of veranderingen in de ruimte. Dat kan zijn de inrichting van de openbare ruimte (veilige omgeving die uitnodigt tot gezond gedrag, recreatief), groen op relatief korte afstand van woongebieden of groen in de stad ter voorkoming van verschijnselen als hittestress. Daarnaast kijken we naar wat gezonde condities van de openbare ruimte zijn, zoals een goede luchtkwaliteit en beperking van geluids- en geuroverlast;
- Met de sociale blik richten we ons op het welzijn van mensen, waaronder gelijke kansen, sociale contacten, gezond gedrag (eten, bewegen e.d.) en toegang tot zorg;
- Met de economische blik richten we ons op de economische waarde van de gezondheidssector en op de economische waarde van innovaties gericht op het bevorderen van een gezonde leefomgeving.

Een voorbeeld van een methode waarin een brede integrale benadering wordt toegepast voor de gezonde leefomgeving is de GO! methode (figuur 4).

² Monitor Brede Welvaart & the Sustainable Development Goals 2020, CBS, 2020

Dat deze integrale benadering bepaald niet eenvoudig is, beschrijven we in de volgende paragraaf.

Figuur 4: De GO! methode, een gezonde leefomgeving = een goede gezondheid, RIVM, 2018. Een instrument waarin een brede sociaal – fysieke benadering gebruikt wordt.

2.3 Complexe opgave

Het parlement heeft met de Omgevingswet het belang onderstreept van een gezonde en veilige leefomgeving voor iedereen. Maar invulling geven aan deze ambitie is complex; er bestaat geen vast recept of 'optimale werkvorm' voor. Voor het bereiken van een gezonde leefomgeving moet een breed scala aan parameters rond milieu, ruimtelijke inrichting, economische waarde van gezondheid, sociale samenhang en gedrag worden meegewogen. Het vereist ook een goede samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en inwoners. En tussen professionals uit veel domeinen, zoals op het gebied van bereikbaarheid, wonen, (circulaire) economie, natuur, klimaat, duurzaamheid en energie.

Het gezamenlijk werken aan deze complexe maatschappelijke opgave is een gedeelde verantwoordelijkheid. De juiste aanpak hangt af van de lokale situatie, belangen en mogelijkheden. Dat de opgave complex is, blijkt onder meer uit onderstaande:

- Samenwerken aan de opgave is noodzakelijk, terwijl er sprake kan zijn van uiteenlopende belangen, verschillen in procedures, planning en werkwijzen;
- Samenwerken aan een gezonde leefomgeving vraagt ook om specifieke kennis en kunde die noodzakelijk is om verschillen en overeenkomsten tussen partijen een goede plek te kunnen geven in de governance;
- De impact van (de combinatie van) interventies is lang niet altijd (op voorhand) bekend;
- De beginselen en regelgeving die voor de betrokken overheden gelden, moeten worden toegepast zonder dat daardoor onnodige beperking ontstaat, bijvoorbeeld in relatie tot staatssteun- en aanbestedingswetgeving.

Juist de complexiteit daagt ons uit om tot andere oplossingsrichtingen te komen. Zo ontstaan er door samenwerking steeds meer mogelijkheden in technologische en sociale innovaties. Denk aan vernieuwende manieren en instrumenten om samen met of op initiatief van inwoners te werken aan de gezonde leefomgeving. Zo worden er nu al sensoren, dataplatforms en slimme apps ontwikkeld door bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid samen. De informatie die dit oplevert, kan vertaald worden naar goed onderbouwde adviezen en/of handelingsperspectieven voor alle betrokken partijen.

Gemeenten, netwerkpartners, kennisinstellingen, bedrijfsleven, maar ook collega's hebben in gesprekken met ons laten weten hulp en meedenkkracht nodig te hebben bij het complexe vraagstuk van een gezonde leefomgeving. Het gaat hierbij vaak om lokaal maatwerk, maar ook om vraagstukken op regionaal niveau. Wij ondersteunen hen door de verbinding te leggen met beschikbare kennis en capaciteit bij onze netwerkpartners en

faciliteren de uitvoering van de activiteiten. Samen werken we aan de hand van de praktijkvoorbeelden aan interventies die nodig zijn voor een gezondere leefomgeving.

In dit innovatieprogramma gaan we voor deze opgave actief op zoek naar de verbindingen. We beginnen hierin niet bij nul, maar maken gebruik van de ervaring die we de afgelopen jaren in onder meer het aanjaagprogramma hebben opgedaan en maken gebruik van de expertise van onze netwerkpartners. Over de invulling van onze opgavegerichte rol leest u meer in hoofdstuk 5.

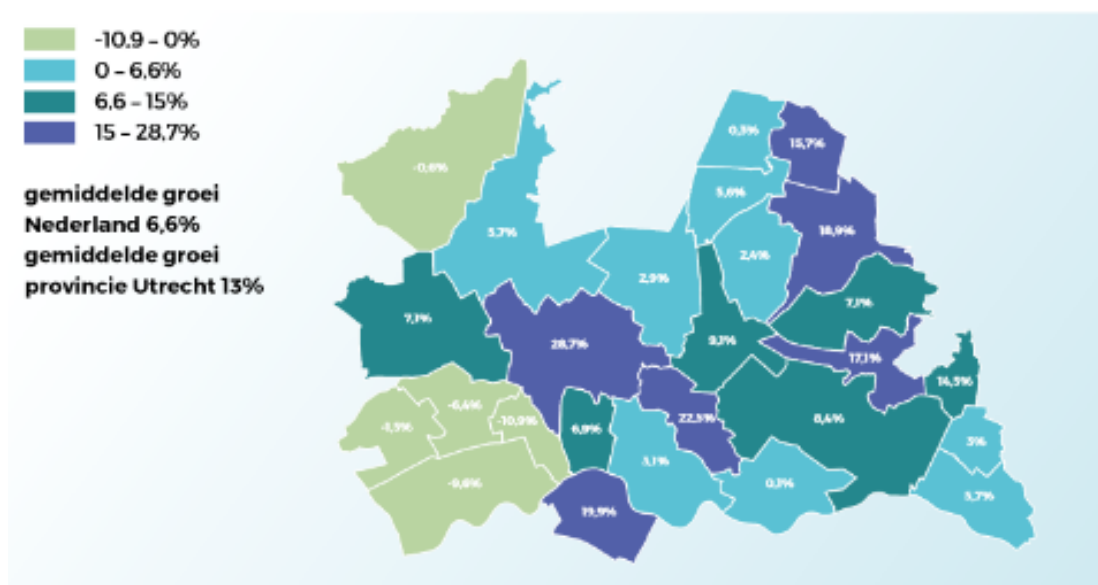

3 URGENTIE

Onze gezondheid wordt voor een belangrijk deel bepaald door allerlei omgevingsfactoren. Denk hierbij aan de plek waar we wonen en werken, wat we eten, in welke mate we worden blootgesteld aan luchtverontreiniging, welke sociale interacties we hebben en welke leefstijlkeuzes we maken. Naar schatting verklaren deze omgevingsfactoren voor zeventig procent het ontstaan van chronische ziekten, zoals hart- en vaatziekten, diabetes en kanker.³

Met een groeiende bevolking in bijna alle Utrechtse gemeenten tot 2040, een toename van het aantal woningen en een verwachte intensivering van het aantal verkeersbewegingen, neemt de (milieu)druk op de leefomgeving toe in de provincie Utrecht. Luchtverontreiniging levert de grootste bijdrage aan de milieu gerelateerde ziektelast, maar ook geluidsoverlast maakt mensen ziek. Het wordt drukker in de steden en de dorpen en ook de druk in de recreatiegebieden neemt toe. Door de klimaatverandering wordt het warmer, met name in de meer verstedelijkte gebieden van onze provincie.

Tegelijkertijd zien we een toename van het aantal eenpersoonshuishoudens, onder andere als gevolg van de vergrijzing. Eenzaamheid ligt op de loer. Ook zien we de sociaaleconomische verschillen tussen wijken in steden en binnen regio's toenemen. En hoewel we steeds langer in goede gezondheid leven en er steeds meer aandacht is voor een gezonde leefstijl, is de verwachting dat het aantal mensen met overgewicht zowel in absolute als in relatieve aantallen blijft stijgen.

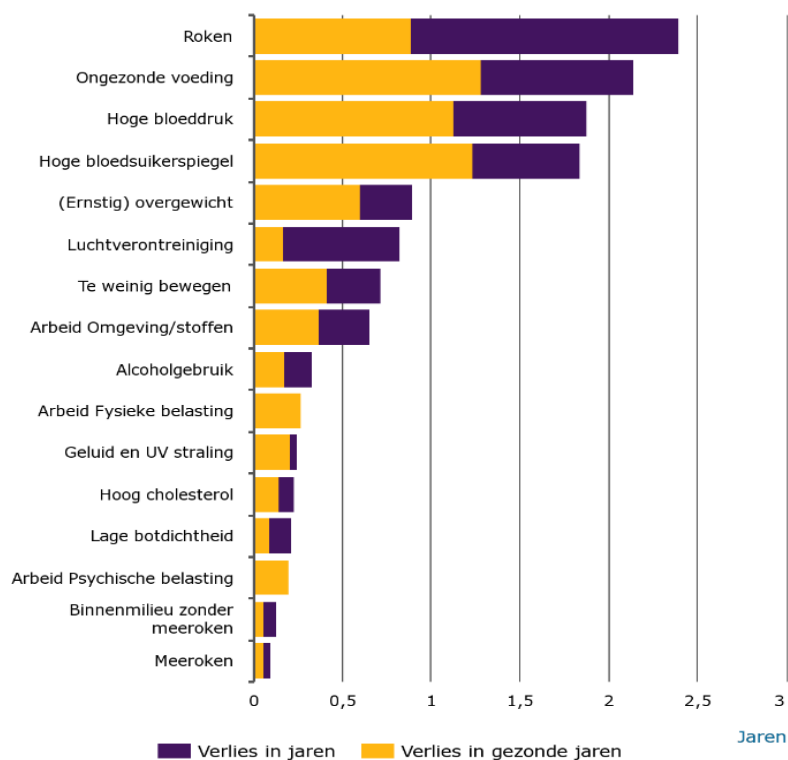
Figuur 5: Verwachte ontwikkeling aantal inwoners in de Provincie Utrecht in de periode 2016-2040, Toekomst van de fysieke leefomgeving in de provincie Utrecht, 2020

Naast de negatieve invloeden van de leefomgeving op de gezondheid liggen er vooral ook veel kansen in samenwerking en kennisontwikkeling met andere grote opgaven. Denk aan woningbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteit in stad en dorp, vitale en duurzame economie, energietransitie en de digitale transitie. Door de leefomgeving goed in te richten kan de gezondheid bevorderd worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om groen en water in de buurt, fiets- en wandelmogelijkheden, het uiterlijk en de plaatsing van gebouwen, ontmoetingsplekken in de buurt en openstelling van wijken met daaraan gekoppeld het beperken van verkeer gerelateerde luchtverontreiniging en ongelukken⁴.

Meer recent heeft het COVID-19 virus het belang van een gezonde leefomgeving nadrukkelijk inzichtelijk gemaakt en een aantal knelpunten en kansen met betrekking tot inrichting van de leefomgeving verder blootgelegd. In directe zin betekent dit dat een veilige leefomgeving ruimte biedt voor gezond gedrag en daarbij óók bescherming biedt tegen blootstelling aan een dergelijke gezondheidsbedreiging (de anderhalve meter maatregel). Door de coronacrisis is er meer aandacht voor individuele gezondheid, snelle digitalisering, thuiswerken, bewegen en ontspannen (=recreëren) in je eigen buurt en eenzaamheid. Zie figuur 7.

³ <https://gezondstedelijklevenhub.nl/>

⁴ Gezonde leefomgeving, gezonde mensen, RIVM, juni 2016

Figuur 6: Verlies aan jaren door vroegtijdige sterfte en gezonde jaren door ziekte voor verschillende determinanten, VTV-2018 RIVM, <https://www.vtv2018.nl/leefstijl-en-omgeving>

Figuur 7: Meer druk op gezonde leefomgeving door Coronamaatregelen, <https://www.volksgezondheidtoekomstverkenning.nl/c-vtv/leefomgeving>

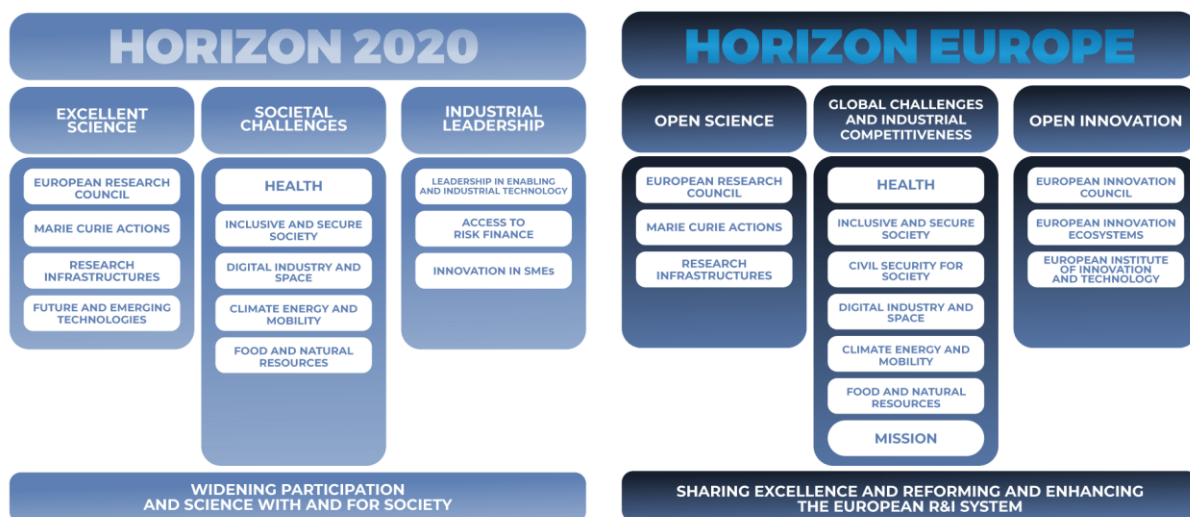
4 CONTEXT

De inrichting van de leefomgeving levert een belangrijke bijdrage aan het oplossen van actuele uitdagingen zoals de groeiende bevolking, milieudruk en vergrijzing, die we in hoofdstuk 3 beschrijven. Maar hoe kan het omgevingsbeleid voor de Utrechtse regio zo worden ingericht dat er ook gezondheidswinst wordt geboekt? Hoe combineer je, in de praktijk, de verdichtingsopgave met gezond (stedelijk) leven voor iedereen? Niet alleen nu, maar ook in de toekomst? En wat vraagt dit van de verschillende stakeholders?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moeten we eerst naar de context kijken. Het omgevings-, kennis- en innovatiebeleid van de overheid is de laatste tijd steeds sterker in het teken komen te staan van grote maatschappelijke opgaven. Denk aan de woningbouwopgave, klimaatadaptatie, energietransitie, mobiliteitstransitie, een nieuwe circulaire economie en transitie op het gebied van zorg, voedsel en onderwijs. Deze ontwikkeling hangt samen met ontwikkelingen in Europa, het rijk, maar ook op regionaal niveau.

4.1 Europa

Europa was een voorloper met haar kaderprogramma voor onderzoek en innovatie: Horizon 2020. Een belangrijk deel van dat programmabudget was gereserveerd voor onderzoek dat heeft bijgedragen aan het vinden van oplossingen voor de aanpak van belangrijke vraagstukken die door alle Europeanen worden gedeeld. Horizon 2020 is inmiddels opgevolgd door Horizon Europe 2021-2027. Met Horizon Europe wil de Europese Commissie (EC) het concurrentievermogen van Europa vergroten door wetenschap en innovatie te stimuleren. Daarnaast wil de EC het bedrijfsleven en de academische wereld uitdagen om samen oplossingen te bedenken voor maatschappelijke vraagstukken die in heel Europa spelen.

Figuur 8: Horizon Europe, 2021 – 2027: hét programma van de Europese Commissie om onderzoek en innovatie financieel te ondersteunen.

Green Deal en 8e milieuoctieprogramma

De Europese Commissie heeft in oktober 2020 haar achtste milieuoctieprogramma voorgesteld, kortweg het 8e MAP genoemd. De Europese lidstaten zetten met het 8e MAP in op gezond leven voor de huidige en toekomstige generaties, met speciale aandacht voor voortdurende innovatie, aanpassing aan nieuwe uitdagingen en co-creatie.

Figuur 9: De doelstellingen uit de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties, de Sustainable Development Goals, zijn het ijkpunt voor het interne en het externe beleid van de EU. Gezondheid en welzijn staan hoog op de agenda.

4.2 Rijk

Inmiddels zijn de grote maatschappelijke opgaven ook opgepakt in het nationale en regionale kennis- en innovatiebeleid in thema's rondom een gezonde leefomgeving (zie bijlage 4 voor een uitgebreidere toelichting):

Omgevingswet

Door de rijksoverheid wordt in de Omgevingswet nadrukkelijk het belang van een gezonde leefomgeving voor iedereen benoemd. Het coronavirus maakt dat de focus in Nederland meer dan ooit op de gezondheid ligt, met name als het gaat om de effecten voor Nederlanders op de korte en de lange termijn.

Programma Gezonde Groene Leefomgeving

Op 16 april 2021 kondigde de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in een kamerbrief het Programma Gezonde Groene Leefomgeving aan. Het programma is gericht op het ondersteunen van betrokken landelijke, regionale en lokale partijen in de ambitie om gezondheid meer integraal en volwaardig te betrekken in het beleid op het gebied van de (inrichting van de) fysieke leefomgeving. Hierbij worden kennis en instrumenten in samenhang met elkaar ontwikkeld.

Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur: de stad als gezonde habitat

Het Programma Gezonde Groene Leefomgeving geeft ook invulling aan het advies van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLi) 'De stad als gezonde habitat' (2018). Hierin wordt een handreiking gedaan voor de invulling van gezonde leefomgeving vraagstukken (bijlage 5).

Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023 Gezondheid en Zorg

De Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023 van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat is opgesteld door de Topsector Life Sciences & Health in samenwerking met het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en vooral met veel publiek-private partners. De centrale missie richt zich op vijf jaar langer in goede gezondheid leven. Daarbij is het de bedoeling dat in 2040 de gezondheidsverschillen tussen mensen met een hoge en lage sociaaleconomische status 30% kleiner zijn dan nu. De agenda toont de sleutelrol van regio's aan en zet de leefomgeving centraal. Samenwerken in de regio is een belangrijk startpunt voor innovatie, waarbij het oprichten van living labs essentieel is.

4.3 Regio

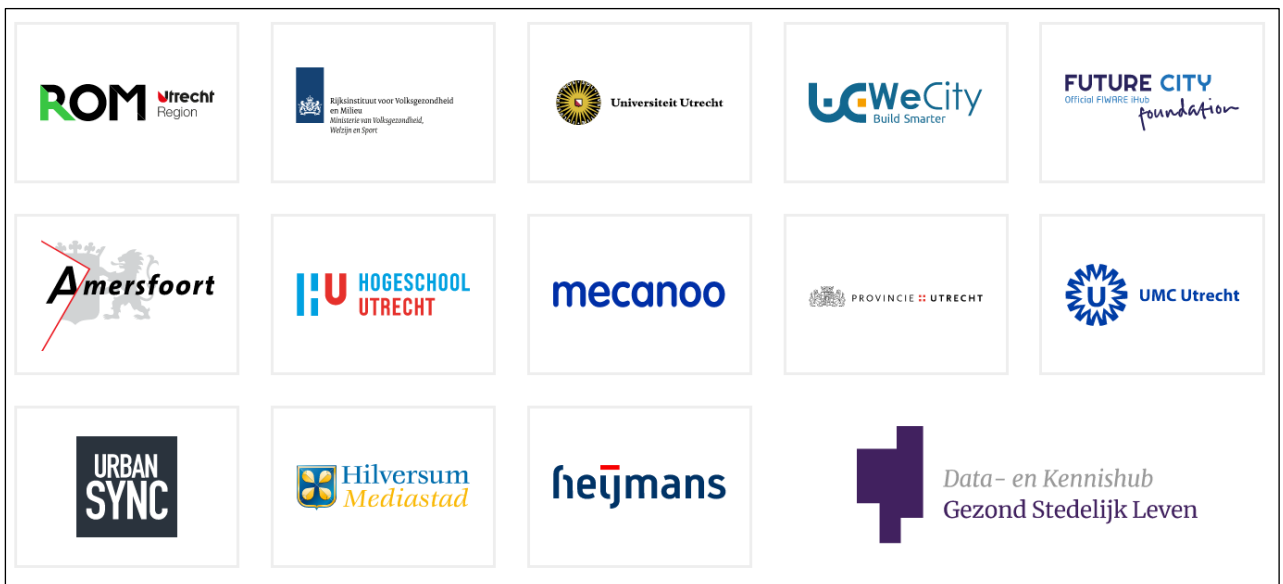
Samenwerken in regionale netwerken

Het realiseren van een gezonde leefomgeving, om daarmee onze provincie gezond, veilig, economisch, vitaal, bereikbaar en aantrekkelijk te houden, is een opgave die de hele regio aangaat. Veel van onze partners hebben gezonde leefomgeving op de agenda staan. Ze herkennen deze uitdaging en hebben een eigen rol in de gezamenlijke aanpak ervan.

In de provincie Utrecht werken overheden, bedrijven en kennisinstellingen samen met de inwoners aan het creëren van Gezond Stedelijk Leven voor iedereen. Dit blijkt onder meer uit de ambities van de Health Hub

Utrecht, de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven (DKH GSL), de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) regio Utrecht en de U10. Deze organisaties en netwerken kunnen niet ontbreken als we naar de context kijken:

- *Stedelijke gebieden leefbaar en gezond maken én houden voor iedereen die er woont, werkt of recreëert; nu en in de toekomst.* Dat is de ambitie van de in 2020 opgerichte **Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven**, een onafhankelijk en open platform van publieke en private organisaties, waarvan wij één van de partners zijn. Dit platform maakt de regio ambitie concreet door in de praktijk samen met inwoners aan oplossingen voor een gezonde stedelijke leefomgeving te werken. De organisaties binnen de Data- en Kennishub ontwikkelen wetenschappelijk onderbouwde, data gedreven concepten en maatregelen: evidence based producten en diensten die een positief effect hebben op de gezondheid van iedereen die woont, werkt of recreëert in een stedelijke omgeving. Nu en in de toekomst.
- *Utrecht is in 2030 de gelukkigste en gezondste regio van Nederland.* Dit doel heeft de **Health Hub Utrecht** zich gesteld, waarin de provincie Utrecht één van de partners is. Praktijkprofessionals, onderzoekers, beleidsmakers, ontwerpers en ondernemers werken vanaf 2016 actief aan de kansen voor het vergroten van gezondheid en geluk in de hele regio Utrecht, onder andere via een gezondere leefomgeving.
- De **Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) Regio Utrecht** bouwt aan een *slimmere, gezondere en groenere* regio met als drijfveer het versterken van het economische vestigingsklimaat en welzijn van de regio. Als maatschappelijke investeerder richt ROM Regio Utrecht zich op op start-ups, scale-ups en het innovatieve MKB, die bijdragen aan de uitvoering van de drie belangrijkste speerpunten van de Regionale Economische Agenda (REA): een toekomstbestendige leefomgeving, gezonde mensen en waardevolle digitalisering.
- De **U10-gemeenten** willen voor hun inwoners een gezonde, slimme en groene regio Utrecht zijn, waar iedereen zo gezond mogelijk is en mee kan doen. Zij willen een *Gezond Stedelijk Leven ontmoetingsplaats* worden voor bedrijven, kennisinstellingen, clusterorganisaties, incubators, financiers, provincie en gemeenten.

Figuur 9: Partners Data en Kennis Hub Gezond Stedelijk Leven

Figuur 10: Partners Health Hub Utrecht

5 ROLNEMING EN AANPAK

5.1 Opgavegericht werken

Al langer is duidelijk dat de overheid haar centrale sturingspositie steeds verder loslaat. Eén van de uitwerkingen van deze ontwikkeling is de transitie naar 'opgavegerichte sturing' binnen gemeenten en provincies. Ook in de provincie Utrecht streven we naar een bestuursstijl, die uitnodigt om maatschappelijke opgaven samen aan te pakken. Dat houdt in dat we in een vroeg stadium gemeenten, inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven bij onze opgaven betrekken. Faciliteren, stimuleren, luisteren en kennisdelen horen daarbij, evenals meer regie nemen als de situatie daarom vraagt.

Voor opgavegericht werken is het nodig dat we voorbij onze eigen specialisatie en taak kijken. Onze eigen visie, strategie, organisatiestructuur of -cultuur spelen mee, maar de opgave zelf staat centraal. Dat vereist een nauwe samenwerking met andere programma's en opgaven. In het geval van de gezonde leefomgeving zijn dat onder andere het beleidsprogramma gezond & veilig, klimaatadaptatie, voedselagenda, sociale agenda, wonen, biodiversiteit in stad en dorp, sport & bewegen, energietransitie, groen groeit mee, economische visie en de circulaire samenleving. De opgave gezonde leefomgeving vereist verder een reflecterend en lerend vermogen om de eigen rol steeds opnieuw te duiden en waar nodig te herijken. Dit omdat er constante verkenning, verbinding en dialoog met partijen in de samenleving is over de gedeelde verantwoordelijkheid. Samen een gezonde leefomgeving creëren is maatwerk. Wij dragen daaraan steeds bij in de rol waarin wij denken het toegevoegde waarde te kunnen leveren. Soms is dat een mix van rollen.

Sturingsfilosofie Omgevingsvisie provincie Utrecht 2021:

We bieden ruimte voor ontwikkelingen die passen bij de Utrechtse kwaliteiten met als basisprincipe 'lokaal wat kan, provinciaal wat moet'. met de nadrukkelijke wens de doelen in samenwerking te halen. Elke ontwikkeling vraagt een eigen aanpak, die gericht is op het nut, de bruikbaarheid en de behoefte. Wij vinden gebiedsgerichte samenwerking en een oplossingsgerichte houding belangrijk; alleen als we gebruik maken van ieders toegevoegde waarde in kennis, ervaring en creativiteit komen we tot een goede aanpak van de maatschappelijke opgaven. Dit vergroot de kans op synergievoordelen, slimme combinaties en integrale afwegingen. Samenwerkingsafspraken vormen hierbij de basis. Wij vertrouwen erop dat alle partners zich, net als wij, verantwoordelijk voelen voor de fysieke leefomgeving. Maar we vragen wel om voldoende waarborgen waar dat nodig is. Bijvoorbeeld als belangen elkaar in de weg zitten en dit een keuze vraagt. Of als er bescherming nodig is tegen denken en handelen vanuit korte termijn belangen. Op deze manier handelen we in overeenstemming met de zorgplicht zoals verwoord in de Omgevingswet. Bij ruimte bieden aan ontwikkelingen vinden wij adaptiviteit belangrijk. Door mee te bewegen, bij te sturen of juist te intensiveren kunnen we onze doelen het best halen. Hiervoor gebruiken wij monitoring, zodat we weten wat de effecten zijn van ons beleid en wanneer we ons beleid of onze uitvoering aan moeten passen.

5.2 Rolneming provincie Utrecht bij gezonde leefomgeving – Omgevingswet kader

Op basis van de Omgevingswet hebben de provincies een regionaal coördinerende, stimulerende en faciliterende rol ten aanzien van een gezonde leefomgeving.

- Op regulierend vlak hebben wij als provincie de klassieke rechtmatige rol om voor de bescherming van een basisniveau van een gezonde en veilige leefomgeving te zorgen. Zo hebben we wettelijke / (boven)regionale taken op het gebied van geluid, stilte, luchtkwaliteit, geur en waterkwaliteit. Concreet komt dit neer op het beperken van de milieubelasting vanuit diverse bronnen naar waarden die niet negatief bijdragen aan de gezondheid van onze inwoners. Daarbij gaan we als provincie Utrecht verder dan de wettelijke normen. Zo streven we ernaar om in 2030 in de hele provincie te voldoen aan de WHO-advieswaarden voor luchtkwaliteit en op het gebied van nieuwbouwwoningen en andere geluidgevoelige gebouwen aan de WHO-advieswaarden voor geluid.
- Daarnaast hebben wij als provincie, door de invoering van de Omgevingswet, nu een rol en kansen om een gezonde leefomgeving te bevorderen. Het rijk vraagt beleidsmakers meer te sturen op kwaliteiten en doelstellingen, dan op normen. Dit is relatief nieuw terrein voor de provincies. Gezondheidswinst is niet alleen te behalen door het stellen van normen aan milieubelastende activiteiten in de leefomgeving, maar ook door het bevorderen van gezondheid via bijvoorbeeld het stimuleren van meer bewegen en meer groen.

Rolneming omgevingsvisie:

Bij het werken in de geest van de sturingsfilosofie in de Omgevingsvisie vervullen we verschillende rollen, afhankelijk van de opgaven.

- Stimuleren: facilitator, aanleveren van expertise en capaciteit, subsidieverstrekker en motivator. In deze rol ondersteunen we andere partijen bij hun samenwerking en het uitvoeren van projecten.
- Participeren: coördinator, ontwikkelaar, partner, netwerker, samenwerker en deelnemer. In deze rol werken we samen met vooral andere overheden en maatschappelijke organisaties aan onze eigen opgaven of aan opgaven van de andere partijen, bijvoorbeeld in gebiedsontwikkelingen.
- Realiseren: opdrachtgever, trekker en regisseur. In deze rol zijn we leidend, ondernemend, aansturend, maken we prestatieafspraken, zorgen we voor regionaal programmeren en voeren we regie.
- Reguleren: regelstellend ten behoeve van het provinciaal belang en de provinciale wettelijke taken. In deze rol stellen we in de Omgevingsverordening, als dit doelmatig en doeltreffend is, (instructie)regels over het omgevingsplan en de waterschapsverordening en waar nodig regels voor burgers en bedrijven. Bij veel opgaven vervullen wij een mix van deze rollen en werken we samen met verschillende stakeholders diverse partijen.

5.3 Aanpak innovatieprogramma: nu is het moment!

Met inzet vanuit het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving, onze collega's van beleid & uitvoering en onze externe partners is de laatste jaren veel bereikt op het thema gezonde leefomgeving in de provincie Utrecht. Het laten meewegen van gezondheidsbeschermende én -bevorderende aspecten bij het inrichten van de leefomgeving staat inmiddels stevig geagendeerd in onze regio, onder meer in de provinciale Omgevingsvisie. De relatie met gezonde leefomgeving zien we ook terug in provinciale visies en programma's als het programma Klimaatadaptatie 2020-2023, het Uitvoeringsprogramma Fiets 2019-2023, het Beleidskader Sport en Bewegen 2021-2025, de Economische Visie 2020-2027, de Beleidsvisie Circulaire Samenleving 2050 en de Europastrategie 2020-2023. De provincie Utrecht wordt in ons land en daarbuiten dan ook gezien als een koploper op het gebied van gezond leven.

De uitdaging binnen de gezonde leefomgeving opgave ligt volgens onze partners (evaluatie 2020, bijlage 3) in het vertalen en verder brengen van de beschikbare kennis en ideeën naar innovatieve, integrale oplossingen. Oplossingen in de praktijk, samen met de inwoners. Dit wordt ook op rijks- en Europees niveau bevestigd (zie hoofdstuk 4). Hierbij wordt nadrukkelijk een verbindende, faciliterende rol gezien voor de provincie, aangezien ons dit goed gelukt is in de aanjagende, agenderende fase. In het aanjaagprogramma vervulde het regionale netwerk een sleutelrol.

Het momentum is nu daar om de focus van agenderen te verleggen naar het in de praktijk brengen van alle ambities. Zodat we er daadwerkelijk in slagen om de gezondheidsverschillen tussen mensen kleiner te maken en we ook over 20 tot 30 jaar, met een bevolkingsgroei van 25%, nog steeds een gezonde provincie hebben om in te leven. Dat kan alleen als we met verschillende partners en expertise een manier van werken vinden, die zo normaal is dat we niet anders meer willen.

Een manier van werken die verder gaat dan samen leren over de gezonde omgeving, maar innovatieve oplossingen ook daadwerkelijk in de praktijk brengt. Op lokaal, wijk- en regionaal niveau, waardoor mensen écht worden geprikkeld om meer te bewegen, te ontspannen en elkaar te ontmoeten.

Dit innovatieprogramma biedt dé manier om tot dit soort oplossingen te komen.

We stimuleren en faciliteren gezond ontwerp en innovatie op lokaal en regionaal niveau. We ontwikkelen proeftuinen en living labs in de praktijk op vraagstukken waar we in Europa op rijks- en regionaal niveau behoefte zien. We breiden onze samenwerking met inwoners en privaat-publieke lerende netwerken als Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven en de Health Hub Utrecht verder uit om innovaties in de praktijk te implementeren en testen. En we gebruiken de opgedane kennis als voorbeeld om nieuwe datagedreven oplossingen te ontwikkelen en om mensen die de openbare ruimte inrichten te inspireren. Zo creëren we een vliegwiel om innovaties te versnellen en de transitie naar een gezonde leefomgeving vorm te geven. In de provincie Utrecht, maar ook daarbuiten.

Wat verstaan we onder innovaties gezonde leefomgeving?

We richten ons in dit programma op technologische innovatie en sociale innovatie in concrete praktijksituaties. Technologische innovatie gaat over het ontwikkelen van nieuwe technologie, waardoor nieuwe processen en producten ontstaan. Sociale innovatie gaat over het ontwikkelen van een nieuwe werkwijze of organisatie waardoor het nieuwe succesvol en levensvatbaar wordt. Een mooi voorbeeld voor beide typen innovaties is het project Snuffelfiets van de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven. Hierbij verzamelden ruim 550 inwoners in anderhalf jaar al fietsend ruim 20 miljoen luchtkwaliteit metingen. Met de gebruikservaringen in een living lab kunnen praktische en concrete producten en diensten worden ontwikkeld, die een gezondere leefomgeving gelijk maken. Het project Snuffelfiets kan bijvoorbeeld helpen bij het bepalen van schonere fietsroutes. Bij innovaties is het belangrijk om eerst in de praktijk te testen of ze kunnen worden ingepast in ons dagelijks leven, gewoonten en gebruiken. De plek waar we zo'n praktijkexperiment uitvoeren met onze stakeholders noemen we een living lab. We leggen de focus op living labs op wijkniveau, omdat er al veel lokale innovaties zijn die vragen om een volgende fase: van een lokaal proefproject naar een implementatie op wijkschaal. Verschillende kennispartners hebben al aangeboden om bij te dragen aan het ontwerp en de evaluatie van innovaties op regionaal en lokaal niveau, zowel via inbreng van kennis als ook via de hands-on inzet van studenten en docenten.

6 LEIDENDE PRINCIPES

Het combineren van verschillende opgaven in de provincie Utrecht, zoals woningbouw, energietransitie, klimaatadaptatie, bereikbaarheid en vergroenen, om daarmee de provincie daadwerkelijk gezonder te maken, vraagt om innovatieve oplossingen en om een andere manier van kijken naar de inrichting van onze regio.

Het biedt naast uitdagingen ook kansen: een gezonde leefomgeving (aantrekkelijk, inspirerend en toegankelijk) zet aan tot bewegen, ontmoeten en ontspannen en nodigt daarmee uit tot een gezonde levensstijl. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het verminderen van urgente gezondheidsproblemen als stress, eenzaamheid en overgewicht. Om ons te helpen dagelijks de goede keuzes te maken in de provinciale bijdrage aan de Gezonde Leefomgeving opgave, hebben we vijf principes geformuleerd:

- We zetten in op concrete, innovatieve onderzoeken en projecten om de gezonde leefomgeving in stad en dorp (verder) te beschermen en bevorderen.
- Wij werken op een vernieuwende, inspirerende en daadkrachtige manier samen met betrokken inwoners, medeoverheden, kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties aan een gezonde leefomgeving in de provincie Utrecht.
- We werken data- en kennisgedreven en ondersteunen daarmee de transitie naar een gezondere leefomgeving.
- We pakken de gezondheidsvraagstukken vanuit een breed perspectief aan, waarbij we de verschillende domeinen overstijgen. Dit heet ook wel 'Health in All Policies': gezondheid overal als eerste uitgangspunt op de agenda.
- Positieve gezondheid staat hierbij centraal. We stellen daarmee het fysieke en sociale welbevinden van onze inwoners voorop, zowel van de huidige als de toekomstige generaties.
- We dragen bij aan de Sustainable Development Goals en de brede welvaart.

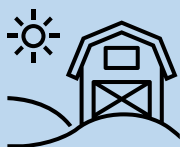

7 AANPAK: SPEERPUNTEN EN DOELEN

Omdat we in de provincie Utrecht samen met onze partners voor de gezonde leefomgeving opgave staan, zijn onze speerpunten en doelen tot stand gekomen op basis van interviews en bijeenkomsten met interne en externe partners. Ook hebben we rekening gehouden met de actuele ontwikkelingen op rijks- en Europees niveau die betrekking hebben op de gezonde leefomgeving. Op basis hiervan zetten we de volgende koers uit, waarmee we impulsen geven aan een gezondere leefomgeving in de provincie Utrecht.

INNOVATIEPROGRAMMA GEZONDE LEEFOMGEVING

De provincie Utrecht is in 2050 de Gelukkigste en Gezondste regio van Nederland

DOEN

LEREN

INSPIREREN

Samen de provincie Utrecht gezonder maken

SPEERPUNTEN

Doen

- Impulsen geven aan innovatieve initiatieven die de leefomgeving gezonder maken en gezond gedrag stimuleren, en waarin alle stakeholders kunnen bijdragen.

Leren

- Verder brengen van regionaal lerende netwerken gezonde leefomgeving.

Inspireren

- Delen van de goede voorbeelden en toewerken naar de provincie Utrecht als goed voorbeeld/proeftuin voor gezond leven in Nederland.

DOELEN

- Faciliteren en stimuleren van onderzoeken en projecten (living labs) t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen in onze gemeenten.
- Samen innovatieve tools (door)ontwikkelen en toepassen, t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen.
- Samen met onze collega's en partners een lerend netwerk/leeromgeving gezonde leefomgeving ontwikkelen.
- Versterken van de samenwerking in de multiple helix op het gebied van gezonde leefomgeving.
- Samen verder bouwen aan de provincie Utrecht als nationale en internationale proeftuin voor gezond leven in een stedelijke regio, in stad en dorp.
- Inspireren via het delen van de goede voorbeelden en door zelf voorbeeld organisatie en regio te zijn.
- Borgen van nieuwe kennis en inzichten in werkwijzen, provinciaal omgevingsbeleid en beleid van onze partners.
- We dragen bij aan de Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.

De opgave rondom gezonde leefomgeving staat inmiddels duidelijk op de agenda. Dit kan altijd steviger, maar het is nu vooral tijd om vanuit het aanjagen een volgende stap te zetten.

We hebben onderzocht in welke vorm het programma op dit moment optimaal van toegevoegde waarde is voor het bestaande systeem rondom de opgave gezonde leefomgeving met alle partners, netwerken en initiatieven die al aanwezig zijn. Dat is door in te zetten op de volgende drie speerpunten:

7.1 Doen

- Impulsen geven aan innovatieve initiatieven die de leefomgeving gezonder maken en gezond gedrag stimuleren en waarin alle stakeholders kunnen bijdragen.

Aan nieuwe en innovatieve ideeën binnen de opgave gezonde leefomgeving is op dit moment geen gebrek. De uitdaging binnen de opgave ligt vooral in het vertalen van deze beschikbare kennis en ideeën naar toepasbare oplossingen in, vóór en met de praktijk.

De opgave gezonde leefomgeving is nauw verbonden met andere grote opgaven zoals de woningbouwopgave, klimaatadaptatie, (stedelijk) groen en biodiversiteit, bereikbaarheid, energietransitie, economie en duurzaamheid, en ook met de sociale opgaven zoals eenzaamheid en het verkleinen van de kloof tussen arm en rijk. Veel van de grote opgaven vragen om een transitieaanpak. Hierbij worden experimenten uitgevoerd, bijvoorbeeld in zogenaamde living labs. Dit soort labs zijn ervoor bedoeld om na te gaan of de innovaties kunnen worden toegepast in "real life". Voor succes en opschaling is een lerende omgeving en een grote betrokkenheid van gebruikers/bewoners van groot belang. Voor veel innovaties (onder andere gezonde leefomgeving en energie) zijn we toe aan een volgende fase in de transitie: van lokale pilot naar pilot op wijkniveau, waarbij verschillende innovaties worden gecombineerd als aanzet tot een nieuw 'systeem'. Daarna wordt gekeken of er kansen zijn om de wijkinnovaties toe te passen in andere wijken, op andere plekken, en/of op regioniveau. In gesprekken en interviews met gemeenten is duidelijk geworden dat zij behoefte hebben aan ondersteuning bij de ontwikkeling van innovaties op wijkniveau en daarnaast aan goede (opschaalbare) voorbeelden zoals projecten uit de grotere gemeenten. We trekken hier nadrukkelijk op met kennisinstellingen en het bedrijfsleven. Ook werken we nauw samen met het provinciale Netwerk Omgevingsgericht Werken (NOW!). Het NOW! heeft als doel om de uitvoering van het omgevingsbeleid van de provincie te bevorderen door in te zetten op het slimmer combineren en concentreren van opgaven. 'Slimmer' betekent innovatiever, integraler en sneller met behoud of versterking van bestaande Utrechtse Kwaliteiten. Omgevingsgericht werken is daarbij een belangrijk uitgangspunt.

Om dit te bevorderen richten we ons onder meer op:

- Samenwerking met het Netwerk Omgevingsgericht Werken (NOW!) in de grotere gebiedsprojecten en processen waarin verschillende provinciale opgaven samen komen. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van Maanwijk in Leusden of de A12 zone.
- Praktijkcasus met het Team versnelling woningbouw en het Netwerk Omgevingsgericht Werken (NOW!) om antwoord te krijgen op de vraag hoe we samen met onze stakeholders in het geval van stapeling van ambities de afweging kunnen maken ten gunste van gezondheid.
- Fieldlabs/Living Labs met Beleidskader Sport en Bewegen & Sociale agenda.
- Subsidie gezonde leefomgeving met de programma's Klimaatadaptatie en Biodiversiteit in Stad en Dorp.
  - o Subsidie voor initiatieven met een integrale aanpak voor een gezonde groenblauwe omgeving, onder andere initiatieven waarin wordt beoordeeld welke interventies werken in de praktijk (living labs/fieldlabs) op het gebied van bewegen, ontspannen en ontmoeten.
- Crowdfunding voor een gezonde leefomgeving: verkenning.
  - o De Provincie Utrecht kan gaan bijdragen aan vernieuwende gezonde leefomgeving initiatieven die crowdfunding als financiering gaan gebruiken.
- Evaluatie/impact meting subsidie en crowdfunding, samen met het provinciale programma Slimmer met Data.

7.2 Leren

- Verder brengen van regionaal lerende netwerken gezonde leefomgeving.

In de praktijk is de keuze voor gezondheid niet altijd even eenvoudig. Van welke interventies en maatregelen worden inwoners nu daadwerkelijk gezonder? Wat is nodig om de gezondheidswinst zoveel mogelijk terecht te laten komen bij de inwoners die dit het hardst nodig hebben? Hoe trek je van begin tot eind samen op met inwoners ('van co-design tot en met co-evaluatie')? Hoe kom je erachter of initiatieven aanslaan? Moet een overheid initiatieven vooral financieren of ook opzetten?

Om dit soort vragen te kunnen beantwoorden zijn regionaal lerende netwerken onmisbaar, waarin we samen met onze stakeholders op zoek gaan naar de antwoorden op deze vragen, deze waar mogelijk bundelen en verder brengen. Diverse samengestelde lerende netwerken zijn een belangrijke succesfactor in het uitvoeren van innovatieve experimenten en het verder brengen daarvan naar andere wijken. Dit doen wij door zoveel mogelijk aan te sluiten bij initiatieven die er al zijn. We ondersteunen en participeren in bestaande en toekomstige lerende netwerken.

We faciliteren en/of participeren in:

- *Data- en Kennis Hub Gezond Stedelijk Leven (DKH GSL)*
Kennis en inzichten worden toegepast in living labs, wijken of gebieden, waar in multiple helix verband geëxperimenteerd kan worden, interventies worden gedaan en goede monitoring plaatsvindt. Tegelijkertijd wordt hiermee een community of practice opgebouwd; een lerende omgeving waar doorontwikkeling, opschaling en implementatie plaatsvindt. Zo draagt DKH GSL direct bij aan een duurzame economische ontwikkeling van Nederland.
- *Health Hub Utrecht*
Health Hub Utrecht vormt de paraplu voor zo'n 40 partijen die zich aangesloten hebben bij het streven naar positieve gezondheid. Met als doel: Gelukkig en gezond leven moet in 2030 bereikbaar zijn voor iedereen. Praktijk, onderzoek, beleid, ontwerp, evenementen en ondernemen: de netwerkorganisatie krijgt steeds meer vorm. De partners binnen Health Hub Utrecht bieden een gevarieerd aanbod van ondersteuning om veelbelovende initiatieven te helpen en (ontwikkel-)kansen te benutten.
- *Merwede lab*
Merwede wordt een innovatieve stadswijk in Utrecht. In het Merwedelab, opgericht in april 2021, wordt er voor vier thema's (energie, circulair, gezond stedelijk leven en social design) kennis ontwikkeld. Ook worden er innovaties en experimenten opgezet, subsidies aangevraagd en nieuwe businessmodellen ontwikkeld. De innovaties van Merwedelab zijn belangrijk voor de regionale opgaven. Merwede kan daarmee een voorbeeldfunctie vervullen. We onderzoeken samen met de gemeente Utrecht en twee ontwikkelaars welke kansen er zijn om deze wijkinnovaties toe te passen in andere wijken, op andere plekken, en/of op regioniveau.
- We onderzoeken de mogelijkheden voor een *nauwe samenwerking met het toekomstige Rijksprogramma Gezonde Groene Leefomgeving* (zie paragraaf 4.2 en bijlage 4).

7.3 Inspireren

- Delen van de goede voorbeelden en toewerken naar de provincie Utrecht als goed voorbeeld/proeftuin voor gezond leven in Nederland.

Om dit te stimuleren en ontwikkelen, richten wij ons onder meer op:

- *Inspiratie workshops, trainingen en werkbezoeken*
We zetten samen met onze interne en externe partners vanuit verschillende invalshoeken in op inspiratie workshops, trainingen en werkbezoeken over gezonde leefomgeving. We laten succesvolle interventies en projecten uit de praktijk zien. Inspirerende partijen en trainers behandelen goede voorbeelden, interventies, experimenten, samenwerkingsvormen, financieringsmogelijkheden en instrumenten en maken inzichtelijk hoe deze kunnen worden toegepast in de praktijk.
- *Provincie Utrecht als Blue region*
Sardinië, Okinawa, Loma Linda, Nicova en Ikaria zijn gebieden van over de hele wereld die een bijzonder kenmerk delen: daar hebben inwoners gemiddeld de hoogste levensverwachting op aarde. De karakteristieken van deze zogeheten 'blue zones' zijn terug te brengen tot een gezonde levensstijl. We kunnen in de provincie Utrecht samen het heft in handen nemen en een gezonde toekomst vormgeven. Dat kan als we samen oplossingen bedenken, initiatief nemen en duurzame verbeteringen in gang zetten. Zo creëren we stap voor stap onze eigen blue region. We verkennen welke initiatieven er zijn in de provincie en op welke manier wij kunnen faciliteren en/of participeren. De data uit de monitor brede welvaart, de trendanalyse brede welvaart, het regiobeeld gezondheid dat gezamenlijk door Health Hub Utrecht en Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven wordt ontwikkeld en de Sustainable Development Goals vormen hiervoor een mooi startpunt.
- *Message House Gezond Stedelijk Leven/Healthy Urban Living*
We geven samen met partners in de regio invulling aan de positie van de regio Utrecht als hét living lab voor gezond leven in Europa. We stellen hiertoe een zogenaamd message house op, waarin we onze public affairs strategie benoemen en onder meer uitwerken in gerichte lobbyactiviteiten richting Rijk en Europa. We betrekken hierin het Europese WHO netwerk Regions for Health. Hierbij koppelen we de SDG's en Brede Welvaart aan de activiteiten. Dit doen we in nauwe afstemming met onze collega's van team Bestuurlijke Ontwikkeling, Europa en interbestuurlijk toezicht, inhoudelijke programma's als het Fietsprogramma en onze netwerkpartners.

8 ACTIVITEITENOVERZICHT

Op de volgende pagina's staat het overzicht van de activiteiten die wij samen met onze partners uitvoeren om de doelen te bereiken, die in het vorige hoofdstuk zijn benoemd. Dit is een momentopname en geeft een zo actueel mogelijk overzicht van bestaande en voorgenomen activiteiten. Voortschrijdende inzichten en nieuwe ontwikkelingen kunnen leiden tot aanpassing of toevoeging van activiteiten.

In bijlage 6 is een tabel opgenomen met een korte toelichting op de verschillende deel activiteiten.

VERKENNING BLUE REGION

Met de regio Utrecht partners

INSPIRATIE BIJEENKOMSTEN & TRAININGEN GEZONDE LEEFOMGEVING

Met gemeenten, Universiteit, RIVM, GGD, Health Hub, Data en Kennishub GSL, Vitaliteitslab, Rijk

IMPULSEN GEZONDE LEEFOMGEVING

Met netwerkpartners, gemeenten, inwoners en collega's

LEREND NETWERK (REGIONAAL)

Met Rijk, gemeenten, kennisinstellingen, Data en Kennishub GSL, Gezond en Veilig en Rijk

SAMENWERKEN IN DATA- EN KENNIS HUB GEZOND STEDELIJK LEVEN

Met DKH partners, inwoners, collega's, gemeenten

UITVOERINGSVERORDENING SUBSIDIE KLIMAATADAPTIEVE, GROENE EN GEZONDE STEDEN EN DORPEN 2021-2023

Met provinciale programma's Klimaatadaptatie en biodiversiteit in stad en dorp

TOEPASSEN EN/OF ONTWIKKELEN INNOVATIEVE TOOLS EN KENNIS

Borging naar werkwijzen en beleid

Met gemeenten, collega's, Data- en kennishub GSL, Health Hub, kennispartners

SAMENWERKING IN HEALTH HUB UTRECHT

Trekker deelcoalitie gezonde leefomgeving

Met Health Hub partners (sociale en fysieke leefomgeving netwerk)

PROVINCIE ALS GEZONDE LEEFOMGEVING PROEFTUIN

Met team BIN, gemeenten, IPO, Health Hub Utrecht, WHO Regions for Health, Data en Kennis Hub GSL

Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving 2021- 2024

SPEERPUNTEN

Doen

Leren

Inspireren

DOELEN

- A. Faciliteren en stimuleren van onderzoeken en living labs t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen in onze gemeenten.
- B. Samen innovatieve tools (door)ontwikkelen en toepassen, t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen.
- C. Samen ontwikkelen van een lerend netwerk gezonde leefomgeving.
- D. Versterken van de samenwerking in de multiple helix op het gebied van gezonde leefomgeving.
- E. Samen verder bouwen aan de provincie Utrecht als nationale en internationale proeftuin voor gezond leven in een stedelijke regio, in stad en dorp.
- F. Inspireren via het delen van de goede voorbeelden en door zelf voorbeeld organisatie en regio te zijn
- G. Vertalen van nieuwe kennis en inzichten in werkwijzen, provinciaal omgevingsbeleid en beleid van onze partners.
- H. Bijdragen aan Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.

	Activiteit	Rol en doel	Partners	2021	2022	2023	2024
1	Impuls PU gezonde leefomgeving	Stimuleren, participeren Co-creëren A, B,C, D, E, F, G	PU, gemeenten, U10-gemeenten, Amersfoort regio, FoodValley, netwerkpartners, inwoners	←————→			
1.1	Integrale subsidieregeling Klimaatadaptieve, Groene en Gezonde Steden en Dorpen 2021-2023 & verkenning crowdfunding	Stimuleren, Faciliteren A, B	PU Programma Klimaatadaptatie, Aanpak biodiversiteit in stad en dorp,	←————→			
1.2	Field Labs sport en bewegen.	Participeren, cocreëren A, B, C, E, F, G	PU Beleidskader Sport en Bewegen & Sociale agenda & gemeenten & sportverenigingen & inwoners	←————→			
1.3	Project Stille stad	Participeren cocreëren A, B, C, E, F, G	PU milieu, placemaker, stadpsycholoog, gemeenten en inwoners	←————→			
1.4	Parkinclusief Ontwikkelen: Opbouwen van een community van Zusterparken.	Stimuleren, cocreëren A, B, C, E, F, G	PU programma biodiversiteit stad en dorp, Groen Groeit Mee, placemaker, gemeenten en inwoners	←————→			
1.6	Hoog(ge)bouw Topmeeting en vervolgonderzoek naar kansen en dilemma's in de praktijk	Stimuleren A, F	PU Programma Versnelling Woningbouw, Vitale wijken aanpak, gemeenten & architectuurcentrum AORTA	←————→			
1.7	Onderzoek naar beloopbaarheid en ontwikkeling van een tool om de beloopbaarheid van wijken en buurten te meten	Stimuleren, Faciliteren A, B, E	Mobiliteit & Opgaveteam Gezonde Leefomgeving Provincie Utrecht & Rijk & Universiteit Wageningen	←————→			
1.8	Pilots Gezonde leefomgeving in grotere gebiedsprojecten en processen	Stimuleren, participeren Co-creëren A, G	Netwerk Omgevingsgericht Samenwerking, Team Versnelling woningbouw	←————→			

Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving 2021- 2024

SPEERPUNTEN

Doen

Leren

Inspireren

DOELEN

- A. Faciliteren en stimuleren van onderzoeken en living labs t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen in onze gemeenten.
- B. Samen innovatieve tools (door)ontwikkelen en toepassen, t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen.
- C. Samen ontwikkelen van een lerend netwerk gezonde leefomgeving.
- D. Versterken van de samenwerking in de multiple helix op het gebied van gezonde leefomgeving.
- E. Samen verder bouwen aan de provincie Utrecht als nationale en internationale proeftuin voor gezond leven in een stedelijke regio, in stad en dorp.
- F. Inspireren via het delen van de goede voorbeelden en door zelf voorbeeld organisatie en regio te zijn.
- G. Vertalen van nieuwe kennis en inzichten in werkwijzen, provinciaal omgevingsbeleid en beleid van onze partners.
- H. Bijdragen aan Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.

	Activiteit	Rol en doel	Partners	2021	2022	2023	2024
2	Samenwerken in de Data- en Kennis Hub Gezond Stedelijk leven (DKH-GSL) <ul style="list-style-type: none"> - Voorzitter bestuurlijk overleg - Lid Management Team - Lid Partnerraad - Trekker innovatielijnen slimme monitoring en digital twin 	Participeren Co-creëren A, B, C, D, E, F	Partners Data- en Kennis Hub Gezond Stedelijk Leven (kennis- en onderwijsinstellingen, bedrijfsleven, inwoners, medeoverheden)	←————→			
2.1	<i>Innovatielijn Slimme monitoring</i> <ul style="list-style-type: none"> - Samen met inwoners en gebruikers meten: Snuffelfiets, Telraam, hittestress, belevingsapp - Monitoring Regiodeal Vitale Wijken - Sensoren en dataplatform 	Stimuleren, participeren Co-creëren A, B, C, D	Inwoners, kennispartners, bedrijfsleven in DKH-GSL, WUR, PU klimaat, Mobiliteit, partners regiodeal Vitale Wijken, GIS, Milieu, Klimaatadaptatie	←————→			
2.2	<i>Innovatielijn Digital Twin</i> Doorontwikkeling van gezondheidsindicatoren met kennis vanuit Data- en Kennishub partners en stakeholders.	Participeren Co-creëren B, D	DKH partners, Team Milieu provincie Utrecht	←————→			
2.3	<i>Communitymanagement burgerwetenschap (citizen science) gezond stedelijk leven DKH-GSL</i>	Participeren Co-creëren A, B, C	DKH-partners, inwoners, NMU, Milieucentrum Utrecht, Hogeschool Utrecht	←————→			
2.3	<i>Samenwerking in de DKH-GSL Multiple helix</i> Verkenning 'leren in een multi actor setting'	Participeren Co-creëren Faciliteren C	DKH-GSL partners, gemeenten, inwoners, collega's provincie Utrecht	←————→			
2.5	<i>Bijdragen aan strategie en communicatie DKH</i> <ul style="list-style-type: none"> - Strategisch versnellingsproject - Ontwikkelen communicatiestrategie en -materiaal 	Participeren Faciliteren B, C, D, E	DKH partners, PU	←————→			

Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving 2021- 2024

SPEERPUNTEN

Doen

Leren

Inspireren

DOELEN

- A. Faciliteren en stimuleren van onderzoeken en living labs t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen in onze gemeenten.
- B. Samen innovatieve tools (door)ontwikkelen en toepassen, t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen.
- C. Samen ontwikkelen van een lerend netwerk gezonde leefomgeving.
- D. Versterken van de samenwerking in de multiple helix op het gebied van gezonde leefomgeving.
- E. Samen verder bouwen aan de provincie Utrecht als nationale en internationale proeftuin voor gezond leven in een stedelijke regio, in stad en dorp.
- F. Inspireren via het delen van de goede voorbeelden en door zelf voorbeeld organisatie en regio te zijn.
- G. Vertalen van nieuwe kennis en inzichten in werkwijzen, provinciaal omgevingsbeleid en beleid van onze partners.
- H. Bijdragen aan Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.

	Activiteit	Rol en doel	Partners	2021	2022	2023	2024
3	Samenwerking in de Health Hub Utrecht (HHU) - Portefeuillehouder gezonde leefomgeving heeft zitting in bestuurlijk overleg - Trekker deelcoalitie Gezonde Leefomgeving - Lid Young Health Hub Utrecht	Participeren Co-creëren A, B, C, D, E, F	Health Hub partners				
3.1	<i>Living labs deelcoalitie gezonde leefomgeving t.b.v. omgevingsstrategie om gezondheidsverschillen te verkleinen</i>	Participeren Co-creëren D, E, F, G	Samen met trekkers Hogeschool Utrecht, Gemeente Utrecht				
3.2	Innovatieve workshops gezonde leefomgeving	Participeren Co-creëren F, G	Health Hub partners en "friends"				
3.3	Health Transformation School	Stimuleren, Faciliteren, Participeren, Co-creëren C, D, E, G	Health Hub partners, UtrechtLab, collega's provincie Utrecht				
3.4	Verbreding thematiek vanuit provincie - Voedselomgeving - Sociale agenda - Beleidskader Sport & Bewegen	Stimuleren, Faciliteren, Participeren, Co-creëren A, B, C, D, E, F	Health Hub partners, gemeenten en inwoners, PU Voedselagenda, Sociale agenda en Beleidskader sport & bewegen				
4	Europa en Den Haag:	Participeren Co-creëren E, F, G	PU team BIN & inbreng partners, EU, WHO				
4.1	- Opstellen message house Gezond Stedelijk Leven/Healthy Urban Living - Samenwerking WHO Europe Regions for Health Network en verkennen nauwere samenwerking Europese netwerken	Participeren Co-creëren E, F, G	PU team BIN & inbreng partners, Rijk, EU, WHO Europe				
5	Verkenning brede welvaart en blue region	Stimuleren Faciliteren E, F, G, H	Regionale partners en geïnteresseerde gemeenten en organisaties				
5.1	Verkenning blue region, living labs/initiatieven op regioniveau	Stimuleren Faciliteren E, F, G, H	Regionale partners en geïnteresseerde gemeenten en organisaties, collega's provincie				

Innovatieprogramma Gezonde Leefomgeving 2021- 2024

SPEERPUNTEN

Doen

Leren

Inspireren

DOELEN

- A. Faciliteren en stimuleren van onderzoeken en living labs t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen in onze gemeenten.
- B. Samen innovatieve tools (door)ontwikkelen en toepassen, t.b.v. gezond inrichten & gezond gedrag bevorderen.
- C. Samen ontwikkelen van een lerend netwerk gezonde leefomgeving.
- D. Versterken van de samenwerking in de multiple helix op het gebied van gezonde leefomgeving.
- E. Samen verder bouwen aan de provincie Utrecht als nationale en internationale proeftuin voor gezond leven in een stedelijke regio, in stad en dorp.
- F. Inspireren via het delen van de goede voorbeelden en door zelf voorbeeld organisatie en regio te zijn.
- G. Vertalen van nieuwe kennis en inzichten in werkwijzen, provinciaal omgevingsbeleid en beleid van onze partners.
- H. Bijdragen aan Sustainable Development Goals en Brede Welvaart.

	Activiteit	Rol en doel	Partners	2021	2022	2023	2024
6	Inspiratiebijeenkomsten en trainingen	Stimuleren B, E, F	Collega's, Gemeenten, vernieuwers, regionale netwerken	←————→			
6.1	Organiseren van inspiratiebijeenkomsten en workshops, praktijktrainingen, werkbezoeken, masterclasses	Stimuleren B, E, F	Collega's, gemeenten, vernieuwers, partners uit (regionale) netwerken	←————→			
7	Lerende netwerken	Faciliteren, Participeren, Co-creëren A, B, C, D, E, F, G	RIVM en regiopartners	←————→			
7.1	Bijdragen aan opzetten lerende netwerken	Participeren, Co-creëren, Faciliteren A, B, C, D, E, F, G	DKH-GSL, Health Hub Utrecht, gemeenten, projectontwikkelaars, collega's provincie Utrecht	←————→			
7.2	Verkennen samenwerking met Rijksprogramma Gezonde Groene Leefomgeving	B, C, D, E, F	Rijk, RIVM, DKH-GSL, Health Hub Utrecht, collega's provincie Utrecht	←————→			

9 PROGRAMMABEHEER

Dit hoofdstuk beschrijft de benodigde capaciteit en middelen voor de uitvoering van het innovatieprogramma gezonde leefomgeving 2021-2024. Vanwege het netwerk karakter zetten we de middelen niet meteen voor vier jaar vast, maar verdelen we de genoemde bedragen indicatief naar jaarschijven. De daadwerkelijke bestedingen worden vastgesteld via de reguliere planning-en-controlcyclus. Dit hoofdstuk gaat eveneens in op de organisatie, governancestructuur en fasering.

9.1 Organisatie

Gezonde leefomgeving is een opgave die raakt aan veel andere opgaven van de provincie Utrecht. We werken veel samen met onze externe partners en met collega's uit verschillende domeinen en teams. Daar waar ambitie en doelen (of de manier om die te behalen) overeenkomen, wordt nauw samengewerkt om efficiënt met tijd en middelen om te gaan. Wanneer ambities en doelen op het eerste oog op gespannen voet staan met onze verantwoordelijkheden en/of ambities, wordt constructief samengewerkt om te zoeken naar werkbare oplossingen die beide belangen zo goed mogelijk dienen.

Voor de programmaperiode 2021-2024 is er jaarlijks 6,2 fte aan personele formatie opgenomen, bestaande uit een opgavemanager, programmamanager, omgevingsmanager, innovatiemanager, strategisch adviseur duurzame en gezonde innovatie, projectleider opgavegericht werken, projectleider gemeenten en gezonde leefomgeving, strategische communicatieadviseur en projectmedewerker.

9.2 Financiën en sturing

Budget

Voor de uitvoering van de opgave gezonde leefomgeving is structureel budget beschikbaar. Gedurende de looptijd van dit innovatieprogramma is € 550.000 beschikbaar voor 2021, € 624.000 voor 2022, € 489.000 voor 2023 en € 523.000 voor 2024. Dit is belegd in de meerjarige provinciale begroting, die voortkomt uit het coalitieakkoord.

Het bovenstaande meerjarige budget wordt vooral ingezet op de uitvoering van projecten vanuit het innovatieprogramma gezonde leefomgeving. De uitgaven zijn op hoofdlijnen als volgt begroot:

- Exploitatiekosten, zoals inhuur, communicatie en adviesopdrachten die bijdragen aan het behalen van de omschreven speerpunten en doelen. Deze kosten kenmerken we als proceskosten die binnen het jaarlijks budget circa € 480.000 in 2021, € 434.000 in 2022, € 300.000 in 2023 en € 458.000 in 2024 bedragen.
- Subsidiekosten en/of overige vormen van financiering die worden ingezet voor aanvragen van derden binnen de kaders van de uitvoeringsverordening 2021-2023. Deze kosten bedragen € 125.000 in 2022 en 2023.

Daarnaast zetten we jaarlijks € 65.000 in voor de financiële bijdragen aan het WHO Europa Regions for Health Network, aan de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven en aan de Health Hub Utrecht.

	2021	2022	2023	2024
Impulsen PU gezonde leefomgeving	105.000	240.000	165.000	68.000
Samenwerken in de Data- en Kennis Hub Gezond Stedelijk leven	300.000	150.000	130.000	130.000
Samenwerking in de Health Hub Utrecht	70.000	65.000	45.000	65.000
Europa en Den Haag:	25.000	45.000	25.000	35.000
Verkenning brede welvaart en blue region	10.000	34.000	34.000	75.000
Inspiratiebijeenkomsten en trainingen	20.000	40.000	40.000	75.000
Lerend netwerk	20.000	50.000	50.000	75.000
<i>Totaal</i>	<i>550.000</i>	<i>624.000</i>	<i>489.000</i>	<i>523.000</i>

Figuur 12: inzet programmamiddelen

Sturing op budget en uitgaven

Ervaringen uit de afgelopen programmaperiode laten zien dat het lastig is om een nauwkeurige prognose te maken voor de uitgaven per jaarschijf. Dit komt voort uit het feit dat we samen met onze collega's en externe partners inspelen op ontwikkelingen die met name in de provincie Utrecht spelen, maar nadrukkelijk ook in de rest van Nederland en Europa. Dat is maatwerk en de timing luistert nauw. Daarnaast staat de ontwikkeling tot een gezonde leefomgeving niet op zichzelf en komt daardoor ook in andere opgaven en projecten terug. Dit gegeven maakt projectbeheersing extra belangrijk om grip te houden op jaarlijkse onder- en overbesteding. Ook vergroot dit het belang van meerjarige sturing via de P&C-producten (begroting, kadernota, zomernota en jaarrekening). Via de begroting geven we jaarlijks inzage in de bestedingen voor projecten die we voorzien.

Uitvoeringsverordening

De middelen onder de post "uitvoeringsverordening" worden als subsidie ingezet via een gezamenlijke subsidieregeling met de programma's Klimaatadaptatie en Biodiversiteit in Stad en Dorp. De uitvoeringsverordening ondersteunt projecten die bijdragen aan de centrale ambitie en doelen van dit

innovatieprogramma en/of de ambities binnen de programma's Klimaatadaptatie en Biodiversiteit in Stad en Dorp. Gezien de gedeelde belangen van de drie programma's ligt een gezamenlijke aanpak voor de hand. Deze regeling wordt momenteel uitgewerkt en via een apart collegebesluit vastgesteld.

Rapportage en monitoring

In de provinciale programmabegroting is in programma 3 Bodem Water en Milieu het beleidsdoel opgenomen:

3.4 De leefomgeving is gezond en veilig.

In aanvulling daarop is in de provinciale programmabegroting een meerjarendoel toegevoegd:

3.4.1 Er zijn meer impulsen voor een gezonde leefomgeving ontwikkeld.

Op basis daarvan is vervolgens een indicator geformuleerd, die de basis vormt voor toekomstige rapportages en monitoring:

3.4.1.1 Bewegvriendelijkheid per gemeente/provincie.

Gedurende het programma volgen we de voortgang van het programma aan de hand van de resultaten die we boeken en de financiële verplichtingen. We rapporteren de financiële voortgang middels de P&C-cyclus. De inhoudelijke resultaten en leerervaringen delen we jaarlijks in een voortgangsrapportage.

Risico's en beheersmaatregelen

Flexibel programma

Het innovatieprogramma is een flexibel programma dat maatwerk wil leveren in nauwe samenwerking met haar interne en externe partners. Dat betekent dat resultaten in veel gevallen afhankelijk zijn van de inzet van andere partijen. Dat is een risico en vergt een zorgvuldige procesaanpak en afsprakenkader. De ervaringen van de afgelopen periode zijn daarbij een belangrijke input. Heldere procesafspraken en zorgvuldige naleving zijn een van de belangrijkste vormen van risicobeheersing.

Financiën

Maatwerk leveren betekent dat er soms handelingssnelheid nodig is. Dat is een risico, gegeven de provinciale handelingsprotocollen, en het schuurt soms met bedrijfsprocessen binnen de provincie. Binnen deze randvoorwaarden zoeken we niettemin de meest flexibele werkwijze die maatwerkoplossingen mogelijk maakt.

Borging

Het voorliggende programma legt een stevig accent op borging (zie ook paragraaf 9.3). Dit is een langdurig proces en sterk afhankelijk van schakels in het gehele speelveld. Dit onderwerp vraagt daarom volle aandacht.

Organisatie

De provinciale organisatie is in beweging, vooral door de ontwikkelingen die in gang zijn gezet door de omgevingswet en omgevingsvisie. Dit geldt ook voor andere organisaties. In deze dynamische organisatorische omgeving is het vasthouden van innovatieve kennis en inspiratie belangrijk voor de voortgang van het programma.

9.3 Borging

Dit innovatieprogramma loopt tot en met 2024 en streeft naar een zorgvuldige borging voor de volgende periode. Die borging moet de komende jaren zijn beslag krijgen. Dat is een ingewikkelde puzzel, want het gaat om een complex programma met tal van vertakkingen binnen en buiten het provinciehuis, innovatieve (samen)werkvormen en specifieke expertises die in de loop der jaren zijn opgebouwd.

Zodoende willen we de komende jaren een stappenplan voor de borging uitwerken. Dit plan moet gebaseerd zijn op een helder overzicht van de taken die voortzetting behoeven en de opties voor borging voor zowel de taken als de opgebouwde kennis. We willen dit stappenplan eind 2022 afronden. Dat is het startschot voor het zetten van vervolgstappen die uiterlijk in 2024 uitmonden in een definitief borgingsplan voor het behoud en de doorontwikkeling van de van expertise, werkwijzen en activiteiten van het innovatieprogramma gezonde leefomgeving. Hiermee ronden we het innovatieprogramma gezonde leefomgeving af en brengen we het naar de lijnorganisatie. Als input voor die eerste fase – het maken van het stappenplan – stippen we hieronder enkele kwesties aan die aan de orde moeten komen.

Beleid versus uitvoering in een programma of in de lijn?

Op dit moment wordt nadrukkelijk gekozen voor een volgende programmaperiode tot en met 2024. De komende jaren wordt bekeken hoe de taken, verantwoordelijkheden en bemensing die opgebouwd zijn met de programma-aanpak geborgd kunnen worden in de provinciale lijnorganisatie.

(Netwerk)activiteiten gericht op innovatie en kennisdeling

Met dit programma geven we nadrukkelijk invulling aan de doelstelling van de provinciale Omgevingsvisie om innovatie op het gebied van gezonde leefomgeving te bevorderen. De activiteiten die we vanuit dit programma met onze partners uitvoeren, de werkwijze, benodigde expertise, middelen en rolneming zijn belangrijke onderdelen van het borgingsplan. Ook de plek waar de activiteiten worden uitgevoerd en de kennis (in beleid, andere programma's, teams, netwerken zoals de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven en de Health Hub Utrecht, onderwijs) worden hierbij nadrukkelijk meegenomen.

Multiple helix samenwerking

Het ontwerpen en realiseren van een gezonde leefomgeving vraagt om een nieuwe manier van samenwerken. Het vraagt om een aanpak die voortdurend vernieuwt en een ecosysteem waarin de samenwerkende partners (overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en inwoners) in de volle breedte gebruik maken en leren van elkaars kennis en expertise. De komende jaren wordt bekeken wat deze nieuwe manier van samenwerking oplevert en wat dit betekent voor de doorontwikkeling van onze activiteiten.

Profilering als Europees living lab voor gezond stedelijk leven

Sinds enkele jaren werken we samen met onze regionale partners onder de noemer van "Utrecht Region" aan een internationaal profiel van de regio Utrecht als de Europese experimenteerruimte ('living lab') voor Gezonde Stedelijke Leefomgeving (Healthy Urban Living). Het stimuleren van de toepassing van nieuwe kennis en innovaties op het gebied van een gezonde leefomgeving in living labs, wijken en gebieden draagt hieraan bij. In overleg met cluster Europa bekijken wij de opbrengsten van deze profilering.

Uitvoeringsverordening

Zoals beschreven in paragraaf 9.2 bereiden we een gezamenlijke subsidieregeling voor met de programma's Klimaatadaptatie en Biodiversiteit in Stad en Dorp. De aanvragen en resultaten van de gehonoreerde aanvragen nemen wij mee in het stappenplan en het borgingsplan.

RUIMTE VOOR GEZONDHEID

Een gezonde leefomgeving in de Omgevingsvisie

AANBEVELING VOOR OMGEVINGSBELEID

Neem het realiseren van een gezonde en veilige leefomgeving als centraal doel in het omgevingsbeleid. Dit betekent soms verder kijken dan het eigen grondgebied. En het maken van moeilijke keuzes omdat combinaties niet altijd mogelijk zijn. Doe dit samen met huidige én toekomstige inwoners en gebruikers.

6 INRICHTINGSPRINCIPES VOOR EEN GEZONDE LEEFOMGEVING

REALISEER VOLDOENDE KWALITATIEF HOOGWAARDIG GROEN/BLAUWE, RUIMTE DIE VOOR VERSCHILLENDE DOELGROEPEN UITNODIGEND IS.

Hoogwaardige ruimte, deels open en deels rustig, is belangrijk op alle schaalniveaus: provinciaal, stad/dorp en wijkniveau. Het zorgt ook voor een herkenbare identiteit voor bewoners en gebruikers.

Gezondheidsaspecten: bevorderen van ontspannen, ontmoeten en bewegen, voorkomen van hittestress, bevorderen van het gevoel van verbondenheid met de omgeving.

GEEF PRIORITEIT AAN FIETSEN, LOPEN EN OPENBAAR VERVOER EN BEPERK HET VERVUILENDE GOEDEREN- EN PERSONENVERVOER.

Bevorder met de inrichting, ook op regionale schaal, de bereikbaarheid van werk, school, recreatiegebieden en voorzieningen via aantrekkelijke fiets- en wandelverbindingen en snel OV.

Gezondheidsaspecten: bevorderen van bewegen en verbeteren van de milieukwaliteit (lucht en geluid) en bevorderen dat iedereen kan meedoen. Bovendien levert dit ruimtewinst op die voor een gezonde leefomgeving kan worden ingezet.

PAS INRICHTING EN GEBRUIK AAN OP DE EISEN VAN EEN GEZOND KLIMAAT EN ZORG VOOR BORGING VAN GEZONDHEID EN VEILIGHEID.

Gezondheidsaspecten: verminderen emissies naar lucht (CO2, Fijn stof, NO2), voorkomen van nieuwe bronnen van geluid, beheersen van risico's door lokale energieopwekking en introductie van nieuwe brandstoffen. Voorkomen/beheersen van gezondheidseffecten en risico's door natere winters en drogere, warmere zomers.

ZET IN OP EEN TRANSITIE NAAR LANDBOUW MET MINDER EMISSIES EN MET MEER POSITIEVE EFFECTEN OP GEZONDHEID.

Gezondheidsaspecten: verminderen emissies naar de lucht (fijn stof/ammoniak, geur, zoönosen), produceren van gezond voedsel, bieden van groene ruimte voor beleven/ontspannen en bevorderen van het gevoel van verbondenheid met de omgeving.

ZORG VOOR EEN RUIMTELIJKE INRICHTING WAARIN IEDEREEN MEE KAN DOEN EN ONTWIKKEL NIEUWE WOONCONCEPTEN GERICHT OP SOCIALE COHESIE.

Gezondheidsaspecten: gezonde leefomgeving voor iedereen, ondersteunen van ontmoeten, sociale cohesie.

STEL OOK BIJ DE CIRCULAIRE ECONOMIE EN IN DE BOUW GEZONDHEID CENTRAAL.

Gezondheidsaspecten: verminderen van schadelijke emissies.

Bron:

Onderzoeksrapport *Ruimte voor Gezondheid in de Omgevingsvisie Provincie Utrecht*, I&O Research, maart 2019

Bijlage 2: Inspanningen aanjaagprogramma gezonde leefomgeving 2016/2017-2020

Een aantal succesvolle activiteiten uit het aanjaagprogramma waren:

1. Cocreëren in verschillende gezonde leefomgeving netwerken en Living Labs:

- Met rijk en gemeente Utrecht partner in het Living Lab Utrecht 'Slimme en Gezonde Stad'. Trekker van de communicatie rondom het Living Lab Slimme Gezonde Stad gemeente Utrecht.
- [Partner van de Health Hub Utrecht](#), medeondertekenaar van de Citydeal Health Hub en trekker van de deelcoalitie Gezonde Leefomgeving.
- [Partner van de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven](#), daarmee ondertekenaar van de samenwerkingsovereenkomst, voorzitter van het bestuurlijk overleg, MT-lid, trekker van de innovatielijnen 'Slimme monitoring' en 'Digital Twin' en lid van het kernteam communicatie.
- Trekker en medeoprichter van de [Kennissalliantie Gezond Stedelijk Leven](#) (2016-2019), samen met gemeente Utrecht, Hogeschool Utrecht en Universiteit Utrecht.
- [Organisatie van een lezingenreeks met in- en externe partners \(o.a. architectuurcentrum AORTA, Instituut voor positieve gezondheid, Ruimtevolk, etc.\)](#) over (1) verdichting in een gezonde leefomgeving (2) gezonde mobiliteit (3) Positive Health in een gezonde leefomgeving (4) wijk- en dorpsgericht werken aan een gezonde leefomgeving en (5) gezondheid in de Omgevingswet – hoe?

2. Impulsen, expertise, middelen en capaciteit leveren aan gezonde leefomgeving projecten/programma's van de Provincie Utrecht:

- [Campagne Even opladen in de natuur](#) t.b.v. het stimuleren van ontspannen wandelen in stillere gebieden en fietsen in schonere lucht gebieden samen met team Recreatie en Milieu (trekker) van de provincie Utrecht en RBT Heuvelrug.
- Advisering en public affairs t.b.v. het [Europees milieubeleid](#) (o.a. 8e Milieu Actie Programma) en initiator van het lidmaatschap van het WHO Europa Regions for Health samen met het Europa team van de provincie Utrecht.
- [Het rapport 'Ruimte voor Gezondheid'](#): het aanjaagprogramma was betrokken bij de interviews, het expertteam en rapportages over 'Maak Ruimte voor Gezondheid in de Omgevingsvisie' op verzoek van de teams Omgevingsvisie en Milieu (trekker).
- [De totstandkoming van het onderzoek 'Parkinclusief ontwikkelen'](#) op het gebied van groen en rust (een afstudeerscriptie HU en verkenning, 2019 en 2020) en onderzoek naar de Stille Stad (2018-2020).
- Hoog gebouw(d) bestuurlijke bijeenkomst organiseren, samen met Vitale wijken, trekker Binnenstedelijke Ontwikkeling

Bijlage 3: Samenvatting - Evaluatie en vooruitblik aanjaagprogramma gezonde leefomgeving

Tijdens de zomerperiode 2020 zijn er door TwynstraGudde vijftientig in- en externe partners geïnterviewd.

Rode draad evaluatie:

- Vrijwel iedereen die geïnterviewd is, gaf aan dat 'het verhaal staat'. Het belang van een gezonde leefomgeving staat veel steviger geagendeerd dan toen het programma begon.
- Het programma heeft ook ingezet op het verbreden van het verhaal. Een gezonde leefomgeving gaat over meer dan geluidsnormen en luchtkwaliteit. Dat idee, dat het ook gaat om groen, ontspanning, stilte en uitdagen tot bewegen, is krachtig en helder naar voren gebracht.
- Het programma heeft in- en extern een grote rol gespeeld in het ondersteunen bij het profileren van de opgave Gezonde Leefomgeving op Europees niveau.
- In de komende periode kan nadrukkelijker intern verbinding worden gezocht zodat de kennis en ervaringen niet alleen extern maar ook intern goed landen.
- Er is een sterk extern netwerk.

Belangrijkste vraagstukken volgens de evaluatie:

- **COVID-19 als kans** - door de coronacrisis is er meer aandacht voor individuele gezondheid, snelle digitalisering, thuiswerken, bewegen en ontspannen in je eigen buurt en eenzaamheid. Dit wordt opgevat als kans om sterker in te zetten op een gezonde leefomgeving.
- **Toenemende ongelijkheid** - uit de Volksgezondheid Toekomstverkenning 2018, die door meerdere mensen genoemd wordt, blijkt dat je economische positie en de plek waar je woont impact op je levensverwachting heeft.
- **Klimaatadaptatie** - dit project vond plaats midden in de hittegolf van de zomer van 2020. Dit heeft ongetwijfeld bijgedragen aan het feit dat het klimaat door meerdere mensen genoemd werd als één van de uitdagingen voor de regio.
- **Leefstijlbeïnvloeding** - dit wordt belangrijk gevonden, maar ook complex. In hoeverre kunnen de provincie en andere overheden een verantwoordelijkheid hebben bij het beïnvloeden van gezond fysiek en mentaal gedrag?
- **Verdichting** - niet genoemd in het TwynstraGudde rapport bij het onderdeel vraagstukken van partners, maar wel een hele team dag over gesproken als achterliggend thema en aanleiding.

Vier scenario's opgehaald via de interviews met onze partners

Besproken met partners in een bijeenkomst om een scherp beeld van de mix aan rollen en wensen te krijgen, die in het provinciale innovatieprogramma gezonde leefomgeving, een plek moeten gaan krijgen.

- A. Het **uitvoeringsprogramma**: concreet aan de slag. Uitvoeren van opschaalbare innovatieve projecten die in de praktijk bijdragen aan een gezonde leefomgeving.
- B. Het **uitvindingsprogramma**: creëren van ruimte en voorwaarden om innovaties te laten ontstaan die bijdragen aan een gezonde leefomgeving.
- C. Het **netwerkprogramma**: verbinden, aanvullen en versterken van partners en netwerken gericht op de regio opgave.
- D. Het **programma als verlengstuk van gemeenten**: de gemeentelijke partners zitten aan het stuur bij het inrichten van de fysieke leefomgeving. Om dit waar te maken ondersteunt de provincie, naar behoefte, met name de kleine en middelgrote gemeenten optimaal.

Bewuste keuze voor een opgavegericht programma vanwege de hoge mate van samenhang met:

- De andere maatschappelijke opgaven: woningbouwopgave, klimaatadaptatie en verduurzaming, eenzaamheid en de kloof tussen arm en rijk.
- De andere partijen: uiteindelijk zorg je alleen samen voor gezondere inwoners als resultaat.
- De samenleving: open en genetwerkte, complexe, dynamische samenleving.

➤ *Nodig: Bestuursstijl die uitnodigt om zaken samen aan te pakken en de opgave centraal te stellen.*

Het aanbrengen van focus voor het nieuwe programma kan op verschillende niveaus:

- op inhoudelijke vraagstukken
- op bepaalde doelgroepen
- op specifieke (overheids-) rollen
- op systeeminterventies
- op type projecten

Tips voor het programma gezonde leefomgeving van partners:

- Focus aanbrengen en concreet worden. Tijd voor een volgende stap!
- Daar waar het programma geroemd wordt om het sterke netwerk met externen, is er intern nog meer verbinding te maken.
- Oproep om concreet te worden en de rest van de regio te betrekken (niet alleen grote steden).
- Rol in de regio: koppelen van inzichten en succesvolle experimenten uit de grotere gemeenten aan de vragen van de kleinere gemeenten. Dit zou volgens meerdere mensen een interessante strategie zijn.

Eindconclusie rapport

1. Voldoende focus aanwezig op onderzoek en kennisontwikkeling: er gebeurt op dit vlak al ontzettend veel. Aan nieuwe en innovatieve ideeën voortkomend uit (wetenschappelijk) onderzoek is geen gebrek.
2. Focus op vertaling van onderzoek naar praktische toepassingen: zet sterk in op het toepasbaar maken van kennis en ideeën uit onderzoek, het creëren van fysieke plekken waar geëxperimenteerd kan worden met die toepassing en het vastleggen en delen van ervaringen uit experimenten. Bijvoorbeeld door een 'community of practice' op te zetten.
3. Focus op faciliteren van kleine en middelgrote gemeenten: toepasbare kennis, instrumenten delen van praktijkervaringen en opbouwen actief netwerk.

RAPPORT CONCEPT

Opgaveplan Gezonde Leefomgeving, verslag van het evaluatieproces en totstandkoming van een nieuw opgaveplan

Bijlage 4: Context beleid gezonde leefomgeving van Europa en het rijk

Omgevingswet

Door de rijksoverheid wordt in de Omgevingswet nadrukkelijk het belang van een gezonde leefomgeving voor iedereen benoemd. Het coronavirus maakt dat de focus in Nederland meer dan ooit op de gezondheid ligt; met name als het gaat om de effecten voor Nederlanders op de korte en de lange termijn.

Programma Gezonde Groene Leefomgeving

Op 16 april 2021 kondigde de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in een kamerbrief het **Programma Gezonde Groene Leefomgeving** aan waarin een samenhangende ontwikkeling van kennis en instrumenten plaatsvindt. Met het programma willen beide ministeries via het Programma Gezonde Groene Leefomgeving de betrokken landelijke, regionale en lokale partijen ondersteunen in de ambitie om gezondheid meer integraal en volwaardig te betrekken in het beleid op het gebied van de (inrichting van de) fysieke leefomgeving. Dit programma is aangekondigd in de Landelijke Nota Gezondheidsbeleid 2020-2024 en in de uitvoeringsagenda van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI).

Uit een eerste inventarisatie van het RIVM, ten behoeve van het Programma Gezonde Groene Leefomgeving, blijkt dat er behoefte is aan:

- meer structuur en helderheid over rollen en verantwoordelijkheden;
- kennis op een aantal terreinen, bijvoorbeeld wat het effect/(economische) baten van maatregelen rond inrichting leefomgeving op de gezondheid is inclusief (onderbouwde) praktijkvoorbeelden;
- vaardigheden voor de nieuwe, integrale samenwerking en vormgeving van een gezonde groene leefomgeving;
- instrumenten zoals stappenplannen en leidraden;
- eenvoudig bruikbare, kwantitatieve data, met name op gemeente-, wijk- en buurniveau;
- behoefte aan inzicht in hoe inwoners te betrekken bij de inrichting van een gezonde groene leefomgeving en eigenaarschap bij hen te creëren.

Het programma stelt hiervoor de volgende drie randvoorwaarden:

1. Creëren van een stevige landelijke, regionale en lokale kennisbasis en kennisinfrastructuur.
2. Stimuleren ontwikkeling en gebruik van passende (beleids-) instrumenten.
3. Evaluatie en monitoring.

Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur: de stad als gezonde habitat

Het Programma Gezonde Groene Leefomgeving geeft ook invulling aan het advies van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLi) 'De stad als gezonde habitat' (2018), waarin een handreiking is gedaan voor de invulling van gezonde leefomgeving vraagstukken. Volgens de Raad kunnen overheden meer gezondheidswinst boeken door niet alleen in te zetten op bescherming (klassiek milieubeleid), maar ook op bevordering van gezondheid. Gezondheid is namelijk meer dan de afwezigheid van ziekten. De leefomgeving moet ertoe uitnodigen dat mensen meer bewegen, minder stress ervaren, elkaar kunnen ontmoeten en kunnen participeren in de maatschappij. Hiermee sluit de Raad aan op het concept van positieve gezondheid. In bijlage 3 over het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving is een overzicht opgenomen van de aanbevelingen uit dit advies om als overheid gezondheidswinst te boeken.

Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023 Gezondheid en Zorg

De Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023 van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat is opgesteld door de Topsector Life Sciences & Health in samenwerking met het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en vooral met veel publiek-private partners. De centrale missie richt zich op vijf jaar langer in goede gezondheid leven, waarbij de gezondheidsverschillen tussen mensen met een hoge en lage sociaaleconomische status met 30% verkleind worden in 2040.

De agenda toont de sleutelrol van regio's aan en zet de leefomgeving centraal. Samenwerken in de regio is een belangrijk startpunt voor innovatie, omdat inwoners, gezondheidsprofessionals, bedrijven, overheden en onderzoekers elkaar makkelijk kunnen opzoeken. Daarbij richten de regiopartners zich op de meest urgente vraagstukken uit de markt en maatschappij en zetten de meest geschikte innovatieactiviteiten in gang. Innovaties en verbeteringen beginnen daarnaast ook vaak lokaal, waarbij er kansen ontstaan voor het daadwerkelijk toepassen van nieuwe kennis en technieken op meerdere plekken. Zo draagt regionaal en lokaal samenwerken bij aan langer in goede gezondheid leven.

Voorbeelden van kennis- en innovatieopgaven voor de leefomgeving uit de agenda zijn:

- Inzicht in integrale oplossingen om mensen blijvend te stimuleren voor een gezonde leefstijl, met name gericht op kwetsbare groepen;
- Gebruik van big data en persoonlijke interventies om leefstijl te beïnvloeden;
- Kennis over oorzakelijke invloed van fysieke en sociale leef- en werkomgeving op gezondheid en hoe deze effectief te beïnvloeden;

- Methoden om de dynamiek van de zelforganiserende netwerken beter te zien, te begrijpen en om te begrijpen hoe indirecte interventie of sturing daarin werkt;
- Beantwoorden van de vraag hoe verschillende (typen) innovaties in dit kader het best kunnen worden geïntegreerd in de leefomgeving.

Bovenstaande opgaven worden opgepakt met instrumentarium en randvoorwaarden: van publiek-private samenwerking en partnerschappen, fieldlabs/living labs en illustratieprojecten, communicatie, financiers en investeerders, valorisatie en marktcreatie, de sleutelrol van de regio's, internationalisering, human capital, monitoring en evaluatie en organisatie en governance.

De oprichting van fieldlabs/living labs is hierbij essentieel. Hierdoor ontstaat een werkveld waarin inwoners, overheden, kennisinstellingen, bedrijven, zorgverzekeraar(s) en professionals gezamenlijk kunnen experimenteren met geïntegreerde sociale en technologische innovaties. Op elk moment staan de inwoners in hun omgeving centraal: bij het stellen van de juiste kennisvragen, via de vertaalslag van kennis naar innovaties én bij de validatie van die innovaties. De samenwerking vanuit de quadruple helix en de opbrengsten hieruit worden gedemonstreerd in voorbeeldprojecten van fieldlabs/living labs. Met dit instrumentarium wordt de vertaalslag gemaakt van het werkveld van de publiek-private wereld naar de inwoner in zijn of haar leefomgeving. From lab to life!

Kennis- en Innovatieagenda 2020-2023
Maatschappelijk Thema Gezondheid & Zorg

Quadruple helix op de voorkant van de Kennis- en Innovatie Agenda 2020-2023

Green Deal en 8e milieuactieprogramma

De Europese Commissie heeft in oktober 2020 haar achtste milieuactieprogramma voorgesteld, kortweg het 8^e MAP genoemd. De Europese lidstaten zetten met 8^e MAP in op gezond leven voor de huidige en toekomstige generaties. Zij besteden hierbij speciale aandacht aan voortdurende innovatie, aanpassing aan nieuwe uitdagingen en co-creatie. De zes thematische prioritaire doelstellingen van 8e MAP zijn:

1. Terugdringing van de broeikasgasuitstoot;
2. Aanpassing aan de klimaatverandering;
3. Een groeimodel dat de planeet meer teruggeeft dan neemt;
4. Terugdringing van de vervuiling tot nul;
5. Bescherming en herstel van de biodiversiteit;
6. Vermindering van de grootste productie- en consumptiebronnen van milieu- en klimaatdruk.

Dit actieprogramma zal tot 2030 als leidraad dienen voor het Europese milieubeleid. Het 8^e MAP schept een vernieuwend kader voor de Europese milieu- en klimaatdoelstellingen op lange termijn. Dit gebeurt volledig in lijn met de EU Green Deal met als uiteindelijk doel om tegen 2050 ruim binnen de grenzen van de planeet in goed welbevinden te leven.

Bijlage 5: Samenvatting aanbevelingen uit De gezonde Stad, advies Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2018)

	Aanbevelingen
Omgevingsbeleid en instrumenten	Blijf inzetten op het beschermingspoot:
	Rijk, anticipeer op normaanscherpingen in de toekomst
	Gemeenten, maak - als de lokale situatie daarom vraagt - gebruik van de mogelijkheden onder de Omgevingswet om lokaal strengere omgevingswaarden vast te stellen
	Zet in het omgevingsbeleid sterker in op gezondheidsbevordering, met andere dan milieumaatregelen, om gezondheidswinst te bereiken
	Zoek vanuit het gezondheidsperspectief naar meekoppelkansen met grote transitieopgaven: verstedelijking, mobiliteit, klimaatadaptatie en energietransitie
	Leg gedeelde ambities voor een gezonde leefomgeving vast in omgevingsvisies en benut de instrumenten uit de Omgevingswet om tot uitvoering te komen
	Pas gezondheidsbevordering in de leefomgeving met voorrang toe in buurten met een gezondheidsachterstand
Kennis en ontwerp	Ontwikkel hulpmiddelen en zet in op ontwerpend onderzoek
	Maak gezondheidsbevordering via interventies in de leefomgeving meer <i>evidence-based</i> en zet in op onderling leren via meerjarige pilots en onderzoeksprogramma's
Financiering en sturing	Weeg bij beslissingen over investeringen in de leefomgeving ook de gezondheidsbaten mee, niet alleen het gezondheidsverlies. Betrek belanghebbende partijen bij uitkomsten en vervolgacties
	Maak mogelijk dat partijen die willen, ook mee kunnen investeren in een gezonde leefomgeving
	Doorbreek de fragmentatie bij de overheidssturing op een gezonde leefomgeving en werk multidisciplinair

Bijlage 6: Toelichting programma activiteiten

In de tabel op de volgende pagina's staat een toelichting per deelactiviteit.

Activiteit	Toelichting
1 Impulsen PU gezonde leefomgeving	
1.1 Integrale subsidieregeling Klimaatbestendige, Groene en Gezonde Steden en Dorpen 2021-2023 & verkenning crowdfunding	De integrale subsidieregeling Klimaatbestendige, Groene en Gezonde Steden en Dorpen stimuleert en maakt initiatieven mogelijk in verschillende fasen (onderzoek, planvorming of uitvoering) en op verschillende schaalniveaus. De initiatieven dienen de centrale ambitie van de drie programma's en dragen bij aan onderlinge verbinding van een gezonde, groenblauwe omgeving. Daarnaast zijn de projecten uit de subsidieregeling inspirerende, soms innovatieve, voorbeelden om ook elders in de provincie uit te rollen. Met deze subsidieregeling wordt de unieke samenwerking tussen de drie betrokken programma's bekrachtigd, waarmee we ook een voorbeeldfunctie hopen te hebben op het gebied van integraal werken binnen de provincie. Daarnaast verkennen we de mogelijkheid van crowdfunding als financiering voor vernieuwende gezonde leefomgeving initiatieven. Samen met het provinciale programma Slimmer met Data voeren we een evaluatie/impact meting uit van de subsidieregeling en de crowdfunding.
1.2 Field Labs sport en bewegen.	Vanuit een onderlinge samenwerking met het provinciale beleidskader Sport en Bewegen wordt een drietal fieldlabs opgezet: 1. Uitnodigende buitenruime, 2. Sportieve routes en 3. Open sportpark. We nodigen collega's van gemeenten, (data)experts, ervaringsdeskundigen en adviesbureaus uit om mogelijkheden te verkennen, modellen te ontwikkelen en ingrediënten aan te dragen om tot oplossingen te komen. De bundeling van kennis en ervaring zal leiden tot nieuwe inzichten en oplossingen waartoe je alleen niet komt. Het levert uitkomsten die ook waardevol kunnen zijn voor andere gemeenten. Door verschillende gemeenten te betrekken en kennis- en netwerkbijeenkomsten te organiseren, wordt er veel informatie gedeeld over een beweegvriendelijke omgeving.
1.3 Project Stille stad	Onderzoek naar de waarde, kracht en het ontwerp van plekken in de publieke ruimte waar de balans is tussen rust en reuring. Het onderzoek levert drie instrumenten op: 1. een analyse en definitietool, die helpt bij het definiëren van rustige plekken in steden, wijken of buurten vanuit het perspectief van mensen, 2. een co-creatietool, waarmee overheid en ontwikkelaars samen met gebruikers van de plek actief aan de slag kunnen om de plek te verbeteren en 3. een inspiratie-booklet. Om het ontwerpend onderzoek praktisch vorm te geven en om de drie instrumenten in de praktijk te ontwikkelen, voeren we in 3 Utrechtse gemeenten pilots uit.
1.4 Parkinclusief Ontwikkelen - Opbouwen community van Zusterparken	In opdracht van het innovatieprogramma wordt de bottum-up beweging 'Zusterparken' als onderdeel van de aanpak 'Parkinclusief Ontwikkelen' verder uitgebouwd. Hierdoor ontstaat een netwerkbeweging van groene stadsinitiatieven die samenwerken onder het motto 'Samen kunnen we een groot park zijn'. Met het aanjaagproces Zusterparken ontketenen we een aanpak die aanstekelijk werkt voor zoveel mogelijk initiatiefgroepen in dorpen en steden in de Provincie Utrecht die zich inzetten voor groen en daarmee bijdragen aan een gezondere leefomgeving. De 'Utrechtse' aanpak wordt landelijk gepositioneerd als onderdeel van de Community of Practise (COP) Delta Metropool en de Community London National Park City.
1.6 Hoog(ge)bouwd bestuurlijke Topmeeting en vervolgonderzoek naar kansen en dilemma's in de praktijk	De provincie Utrecht is één van de snelst groeiende provincies van Nederland en de behoefte aan woningen blijft de komende jaren toenemen. We staan hierbij samen met onze gemeenten voor een flinke uitdaging om voldoende woningen te realiseren. Gestapeld of hoger bouwen kan een bijdrage leveren aan het oplossen van het woningtekort. Maar hoe zorgen we dat hoogbouw aantrekkelijk is om in te wonen en te leven, welke locaties zijn geschikt en hoe betrekken we de omgeving bij ontwikkeling van hoogbouw? We organiseren een bestuurlijke topmeeting en doen vervolgonderzoek naar kansen en dilemma's in de praktijk.

Activiteit	Toelichting
1.7 Onderzoek naar beloopbaarheid en ontwikkeling van een tool om de beloopbaarheid van wijken en buurten te meten	Met dit project wordt door de provincie Utrecht (mobiliteit & gezonde leefomgeving), het Rijk en Wageningen University & Research gewerkt aan een gebruiksvriendelijke tool om inzicht te geven in de beloopbaarheid van wijken en buurten in zijn algemeenheid, maar ook voor speciale doelgroepen. Het Ruimte voor Lopen project wordt als pilot in de provincie Utrecht uitgevoerd voor een aantal wijken/buurten rondom OV-knooppunten. De 1e fase 'indicatoren in beeld brengen' is gereed. Om een gebruiksvriendelijke tool te kunnen maken volgen er nog een aantal fasen de komende jaren. In de volgende fase(n) wordt de Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven betrokken.
1.8 Pilots Gezonde leefomgeving in grotere gebiedsprojecten en processen	Samenwerking met het Netwerk Omgevingsgericht Werken (NOW!) en Team Versnelling Woningbouw in grotere gebiedsprojecten en -processen waarin verschillende provinciale opgaven samen komen. Met als insteek antwoord te krijgen op de vraag hoe we samen met onze stakeholders in het geval van stapeling van ambities de afweging kunnen maken ten gunste van gezondheid. Denk bij voorbeeld aan de ontwikkeling van Maanwijk in Leusden of de A12 zone.
2 Samenwerken in de Data- en Kennis Hub Gezond Stedelijk leven (DKH-GSL)	
2.1 Innovatielijn Slimme monitoring - Samen met inwoners en gebruikers meten: Snuffelfiets, Telraam, hittestress, belevingsapp - Monitoring Regiodeal Vitale Wijken - Sensoren en dataplatform	Binnen de innovatielijn Slimme monitoring testen we nieuwe (sensor)technologieën voor het (realtime) monitoren van de leefomgeving. En ook hoe deze statische of dynamische informatie kan worden vertaald naar concrete, goed onderbouwde adviezen voor inwoners, bestuurders en bedrijven. Wat kunnen zij doen om de stedelijke leefomgeving te verbeteren?
2.2 Innovatielijn Digital Twin	Steeds vaker wordt een digitale 3D kopie van de werkelijkheid gebruikt om de echte leefomgeving in beeld te brengen: een Digital Twin. Alles in deze digitale omgeving lijkt zoveel mogelijk op de echte stad of buurt. Met digitale 3D-kopieën kunnen stakeholders en inwoners beter betrekken worden bij het maken van plannen voor de wijk of het gebied waarin ze wonen of waarbij ze betrokken zijn. In plaats van een toelichting in tekst en enkele foto's of illustraties, worden wijken of gebieden nu voor hen direct zichtbaar in 3D. Bovendien kunnen verschillende scenario's worden nagebootst en de gevolgen direct zichtbaar worden gemaakt. De provincie brengt haar Digital Twin tool in ('Mappable duurzame gebiedsontwikkeling'), waarin met de kennis vanuit de stakeholders de gezondheidsindicatoren worden doorontwikkeld.
2.3 Communitymanagement burgerwetenschap (citizen science) gezond stedelijk leven DKH-GSL	We creëren en faciliteren een levendige beweging van inwoners die als burgerwetenschappers vraagstukken op het terrein van gezond stedelijk onderzoeken en meedoen aan verschillende citizen science projecten. Hiertoe wordt een platform ontwikkeld waarbinnen data-gerelateerde citizen science experimenten in de provincie Utrecht kunnen ontstaan en groeien en waarbinnen ze zichtbaar zijn. Ook worden diverse citizen science experimenten rondom gezond stedelijk leven vraagstukken opgezet en gefaciliteerd en wordt voor een goede inbreng van burgerwetenschappers binnen de DKH-GSL gezorgd.
2.4 Samenwerking in de DKH-GSL Multiple helix	Het ontwikkelen en realiseren van gezond stedelijk leven, het gezonder maken van onze leefomgeving en het daadwerkelijk verkleinen van gezondheidsverschillen kan alleen als we met verschillende partners en expertise een manier van werken vinden, die zo normaal is dat we niet anders meer willen. Dit vraagt om een aanpak die nog beter de verbinding legt tussen (data)technologie, design en sociale innovatie. En het vraagt om een aanpak die voortdurend vernieuwt en een ecosysteem waarin de samenwerkende partners in de volle breedte gebruik maken en leren van elkaars kennis. We verkennen deze multiple helix aanpak, leren van andere ecosystemen en delen onze ervaringen.

Activiteit	Toelichting
2.5 Bijdragen aan innovatiestrategie en communicatie DKH-GSL	De provincie Utrecht is volwaardig partner van de DKH-GSL en heeft zitting in verschillende geledingen van deze hub. We dragen actief bij aan innovatiestrategie en communicatie. We doen dit onder meer in het strategisch versnellingsproject, waarmee de positionering van DKH-GSL tastbaar wordt als innovatieloket voor alle vraagstukken rond Gezond Stedelijk Leven en als onafhankelijke intermediair voor het ontsluiten van leefomgevingsdata. Voor veel partijen wordt het met de producten en diensten van de DKH-GSL veel eenvoudiger om goede data te vinden en te benutten voor hun eigen ontwikkelingen. Wat de communicatie betreft ontwikkelen we met de DKH-GSL-partners een communicatiestrategie, incl. messagehouse, waarin het koepelverhaal van de DKH-GSL staat verwoord en de kernboodschappen incl. voorbeeldprojecten zijn opgenomen.
3 Samenwerking in de Health Hub Utrecht (HHU)	
3.1 Living labs deelcoalitie gezonde leefomgeving t.b.v. omgevingsstrategie om gezondheidsverschillen te verkleinen	Samen met de Hogeschool Utrecht is de provincie Utrecht trekker van de deelcoalitie Gezonde Leefomgeving (als onderdeel van de coalitie Ewijkgerichte Preventie). Inzet van deze deelcoalitie is uitvoering van minimaal 3 living labs om daarmee toe te werken naar een omgevingsstrategie om gezondheidsverschillen te verkleinen. We zetten in op het vergroten van de bestuurlijke betrokkenheid bij deze deelcoalitie en daarmee de bestuurlijke betrokkenheid bij de Health Hub in het algemeen.
3.2 Innovatieve workshops gezonde leefomgeving	De ervaringen uit de living labs (zie 3.1) delen we in innovatieve workshops, met inspirerende partijen en trainers. We leggen hierin nadrukkelijk de link met de toepassing in de praktijk.
3.2 Health Transformation School	Met de Health Hub Utrecht beogen we een transformatie van het denken in ziekte en zorg naar gezondheid en geluk. Hiervoor is samenwerking over domeinen heen noodzakelijk: de Utrechtse Health Transformation School. Dit is een ontwikkelprogramma voor 2 energieke aanjagers vanuit elke Health Hub partner die zich samen een jaar lang buigen over vraagstukken op gebied van welzijn en gezondheid van de Health Hub Utrecht. Ze krijgen kennis aangeboden op het gebied van (systeem)innovatie en transitiedenken, gaan in co-creatie aan de slag met vraagstukken uit de Health Hub coalities, vergroten hun netwerk in de regio en leren nieuwe vaardigheden om samen te werken in netwerken. Met het UtrechtLab wordt belegd hoe de ervaringen van de deelnemers vanuit de provincie Utrecht in de organisatie worden geborgd.
3.4 Verbreding thematiek vanuit provincie <ul style="list-style-type: none"> - Voedselomgeving - Sociale agenda - Beleidskader Sport & Bewegen 	We verkennen de raakvlakken tussen de Voedselagenda, de Sociale Agenda en het beleidskader Sport & Bewegen en de Health Hub en de mogelijkheden voor nauwere samenwerking met partners in de Health Hub. Hiermee agenderen we het belang van gezonde leefomgeving nog sterker in de Health Hub, delen we de ambities en zorgen we voor een bredere aansluiting vanuit de provinciale organisatie in de Health Hub Utrecht.
4 Europa en Den Haag	
4.1 <ul style="list-style-type: none"> - Opstellen message house Gezond Stedelijk Leven/Healthy Urban Living - Samenwerking WHO Europe Regions for Health Netwerk en verkennen nauwere samenwerking Europese netwerken 	We geven samen met partners in de regio invulling geven aan de positie van de regio Utrecht als hét living lab voor gezond leven in Nederland en Europa. We stellen hiertoe een zogenaamd message house op, waarin we onze public affairs strategie benoemen en onder meer uitwerken in gerichte lobbyactiviteiten richting Rijk en Europa. We betrekken hierin het Europese WHO netwerk Regions for Health, waarvan we partner zijn. Hierbij koppelen we de SDG's en Brede Welvaart aan de activiteiten. Dit doen we in nauwe afstemming met onze collega's van team Bestuurlijke Ontwikkeling, Europa en interbestuurlijke toezicht, inhoudelijke programma's als het Fietsprogramma en onze netwerkpartners. Om onze public affairs strategie nog effectiever te kunnen uitvoeren, verkennen we de kansen van aansluiting op andere Europese netwerken.

Activiteit	Toelichting
5 Verkenning blue region	
5.1 Verkenning blue region, living labs/initiatieven op regioniveau	<p>Sardinië, Okinawa, Loma Linda, Nicova en Ikaria zijn gebieden van over de hele wereld die een bijzonder kenmerk delen: daar hebben inwoners gemiddeld de hoogste levensverwachting op aarde. De karakteristieken van deze zogeheten 'blue zones' zijn terug te brengen tot een gezonde levensstijl.</p> <p>We kunnen in de provincie Utrecht samen het heft in handen nemen en een gezonde toekomst vormgeven. Dat kan als we samen oplossingen bedenken, initiatief nemen en duurzame verbeteringen in gang zetten. Met dit programma zetten we in op living labs op wijkniveau. De ambities op langere termijn vragen ons ook al na te denken over wat er nodig is voor de volgende fase in de transitie: van wijkniveau naar regionaal niveau. Wat is er nodig voor een gezonde regio, een blue region? In de verkenning werken we uitgebreid samen met onze collega's en regionale partners. We betrekken de data uit de monitor brede welvaart, de trendanalyse brede welvaart, het regiobeeld gezondheid dat gezamenlijk door Health Hub Utrecht en Data- en Kennishub Gezond Stedelijk Leven wordt ontwikkeld en betrekken de Sustainable Development Goals. We verkennen welke regionale initiatieven er zijn in de provincie en op welke manier wij kunnen faciliteren en/of participeren.</p>
6 Inspiratiebijeenkomsten en trainingen	
6.1 Organiseren van inspiratiebijeenkomsten en workshops, praktijktrainingen, werkbezoeken, masterclasses	<p>We zetten samen met onze collega's en externe partners vanuit verschillende invalshoeken in op inspiratie workshops, trainingen en werkbezoeken over gezonde leefomgeving. We laten succesvolle interventies en projecten uit de praktijk zien. Inspirerende partijen en trainers laten goede voorbeelden, interventies, experimenten, samenwerkingsvormen, financieringsmogelijkheden en instrumenten zien en maken inzichtelijk hoe dit kan worden toegepast in de praktijk.</p>
7 Lerende netwerken	
7.1 Bijdragen aan opzetten lerende netwerken	<p>In de praktijk is de keuze voor gezondheid niet altijd even eenvoudig. Van welke interventies en maatregelen worden inwoners nu daadwerkelijk gezonder? Wat is nodig om de gezondheidswinst zoveel mogelijk terecht te laten komen bij de inwoners die het hardst nodig hebben? Hoe trek je van begin tot eind samen op met inwoners ('van co-design tot en met co-evaluatie')? Hoe kom je erachter of initiatieven aanslaan? Moet een overheid initiatieven vooral financieren of ook opzetten? Om dit soort vragen te kunnen beantwoorden zijn regionaal lerende netwerken onmisbaar, waarin we samen onze stakeholders op zoek gaan naar de antwoorden op deze vragen, de antwoorden waar mogelijk bundelen en verder brengen. Diverse samengestelde lerende netwerken zijn een belangrijke succesfactor in het uitvoeren van innovatieve experimenten en het verder brengen daarvan naar andere wijken. Dit doen wij door zoveel mogelijk aan te sluiten bij initiatieven die er al zijn, bijv. via de living labs vanuit de Data- en Kennishub en de Health Hub Utrecht. Maar ook door in het Merwedelab van de gemeente Utrecht te onderzoeken welke kansen er zijn om deze wijkinnovaties toe te passen in andere wijken, op andere plekken, en/of op regioniveau. We werken toe naar een overzicht van werkzame interventies en hun impact voor gezonde leefomgeving op wijkniveau.</p>
7.2 Verkennen samenwerking met Rijksprogramma Gezonde Groene Leefomgeving	<p>Op 16 april 2021 kondigde de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in een kamerbrief het Programma Gezonde Groene Leefomgeving aan waarin een samenhangende ontwikkeling van kennis en instrumenten plaatsvindt. Met het programma willen beide ministeries via het Programma Gezonde Groene Leefomgeving de betrokken landelijke, regionale en lokale partijen ondersteunen in de ambitie om gezondheid meer integraal en volwaardig te betrekken in het beleid op het gebied van de (inrichting van de) fysieke leefomgeving. Met de ministeries en het RIVM verkennen we de mogelijkheden om nauw samen op te trekken in het opzetten van lerende netwerken. Ook hiermee geven we invulling aan onze positie als hét living lab voor gezond leven in Nederland en Europa (zie ook activiteit 4.1).</p>

